

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

School voor Educatieve Studies

Educatieve master in de economie

Masterthesis

Onderzoek in eigen klas: Transformatief leren - Forum theater als didactisch middel bij duurzaamheidseducatie

Annick Thijs

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van Educatieve master in de economie

PROMOTOR :

Prof. dr. Katrien STRUYVEN

COPROMOTOR :

Mevrouw Lise JANSSEN

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2021
2022

School voor Educatieve Studies

Educatieve master in de economie

Masterthesis

Onderzoek in eigen klas: Transformatief leren - Forum theater als didactisch middel bij duurzaamheidseducatie

Annick Thijs

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van Educatieve master in de economie

PROMOTOR :

Prof. dr. Katrien STRUYVEN

COPROMOTOR :

Mevrouw Lise JANSSEN

SES

School voor
Educatieve Studies

UHASSELT

MASTERPROEF

Universiteit Hasselt - Educatieve Masteropleiding

**Transformatief leren
Forum theater als didactisch middel
bij duurzaamheidseducatie**

Onderzoek in eigen klas

Annick Thijs

**Prof. dr. Katrien Struyven, Prof. dr. Tom Kuppens
dr. assistent Wendy Schouteden, assistent Lise Janssens
Academiejaar 2021 – 2022**

**THEATER
sprankel**

Inhoudsopgave

1. Abstract	2
2. Literatuurstudie en probleemstelling	3
2.1. Literatuur over transformatief leren	3
2.2. Literatuur over transformatief leren en duurzaamheid	3
2.3. Literatuur over forum theater	4
2.4. Probleemstelling	5
2.5. Onderzoeksvraag	5
3. Onderzoeksopzet, verschillende stappen en methoden	5
3.1 Onderzoeksopzet	5
3.2 Onderzoeksstappen en methoden	6
3.2.1 Voorbereiding	6
3.2.1.1 Formule forum theater ontwerpen	6
3.2.1.2 Scenario schrijven	7
3.2.1.3 Scenario repeteren met acteurs	7
3.2.1.4 Acteurs voorbereiden op de voorstelling	7
3.2.2 Try-out	8
3.2.2.1 Studenten voorbereiden op het forum theater	8
3.2.2.2 Doorlopen van de FFT	8
3.2.3 Feedback na de try-out integreren	8
3.2.4 Forum theater in eigen klas	8
3.2.4.1 Leerlingen voorbereiden op het forum theater	8
3.2.4.2 Doorlopen van de aangepaste FFT	8
3.2.4.3 Individuele vragenlijsten	8
4. Onderzoeksresultaten	9
4.1 Onderzoeksresultaten na de try-out	9
4.1.1 Analyse van de exit tickets van studenten en testpubliek	9
4.1.2 Analyse van de vragenlijst en exit tickets van acteurs	11
4.2 Onderzoeksresultaten na het forum theater in eigen klas	14
4.2.1 Analyse van gesprekken en vragenlijsten	14
4.2.1.1 Analyse van gesprekken met leerlingen	14
4.2.1.1.1 Discussieronde	14
4.2.1.1.2 Evaluatiegesprek	15
4.2.1.2 Analyse van de individuele vragenlijsten	15
5. Conclusie en discussie	31
5.1 Conclusie	31
5.1.1 Conclusie na try-out	31
5.1.2 Conclusie na de FFT in eigen klas	32
5.2 Discussie	33
6. Referentielijst	36
7. Bijlages	37
Bijlage A - Blanco Exit ticket	37
Bijlage B – Individuele vragenlijst acteurs	38
Bijlage C – Individuele vragenlijst leerlingen	41
Bijlage D – Creatief product Drama oefeningen	62
Bijlage E – Synthese Exit tickets	62
Bijlage F – Vragenlijst Discussieronde	65
8. Dankwoord	66

1. Abstract

Het staat in de leerplandoelstellingen geschreven: *“Het doel van duurzaamheidseducatie is de leerlingen te stimuleren om zich milieuvriendelijk te gedragen en een ecologisch en ethisch bewuste houding aan te nemen. Ze moeten tot het inzicht komen dat er samenwerking moet bestaan tussen natuurbescherming en andere menselijke belangen.”* (Leerplan SO Natuurwetenschappen, 2013). De 17 werelddoelen voor duurzame ontwikkeling (Sustainable Development Goals, SDG's), vastgesteld voor 2015 - 2030, sijn door in de nieuwe eindtermen basisvorming als de 10de sleutelcompetentie 'Competenties inzake duurzaamheid', met een resultaatsverplichting (GO!).

Dit is een goede zaak, cruciaal zelfs dat duurzame ontwikkeling niet louter op de globale agenda maar ook in de schoolagenda's staat. De jeugd is immers de toekomst en de prangende duurzaamheidsproblematiek brengt deze in het gedrang. Onderwijsinstellingen informeren jongeren over duurzaamheidsaspecten via de traditionele kennisoverdracht. Om tot gedragsverandering te komen is echter niet alleen cognitief maar ook affectief leren nodig. De leerling moet emotioneel geraakt worden zodat hij/zij er 'iets aan wil doen' en effectief in actie schiet. Dit soort leren waarbij de leerling zijn/haar alsook heersende waarden en normen in vraag stelt, inziet dat gedragsverandering nodig is en in staat is om te veranderen, heet transformatief leren (Mezirow, 2003).

Verbeter de wereld, begin bij jezelf! (Bond zonder Naam vzw, Haarlem). Daar kan onderwijs een grote rol in spelen. Leerkrachten kunnen in de schoenen van een regisseur gaan staan en aansporen tot 'Actie!'. Daar komt forum theater op de proppen als didactisch middel om duurzaamheidsproblemen aan te pakken en tot oplossingen te komen.

Hoe kunnen leerkrachten forum theater inzetten in de klaspraktijk en hoe ervaren leerlingen forum theater als didactisch middel en zal deze pedagogische tool hen ook effectief triggeren tot duurzaam gedrag in het dagelijks leven? Deze onderzoeksvragen worden in de diepte getest en geëvalueerd in onderstaand kwaliteitsonderzoek in eigen klas.

Vertrekkende van literatuur wordt een Formule Forum Theater (FFT) ontworpen en worden acteurs klaargestoomd. Deze FFT wordt uitgetest tijdens een try-out met studenten educatieve master aan U Hasselt. Aan de hand van hun feedback en die van de acteurs, wordt de FFT aangepast en vervolgens uitgevoerd in eigen klas. Klassikale dieptegesprekken en de antwoorden op individuele vragenlijsten leveren resultaten die antwoorden bieden op de drie onderzoeksvragen. Daar de focusgroep bestaat uit dertien leerlingen, kunnen er bescheiden conclusies getrokken worden. Met de nodige bedenkingen, want de leerkrachten zelf, hebben hun zegen nog niet gegeven.

2. Literatuurstudie en probleemstelling

Zoekplan

Een aantal bronnen werden aangereikt door prof. dr. Tom Kuppens en Lise Janssens. Kernwoorden van dit onderzoek zijn: transformatief leren, forum theater, duurzaamheidseducatie, Theatre of the Oppressed, Augusto Boal, Forum Theatre, peacebuilding.

2.1 Literatuur over transformatief leren (TL)

Transformatief leren is een leerproces dat verder gaat dan louter kennis verwerven. De term zegt het: er vindt een verandering plaats, namelijk in het referentiekader van de lerende. Referentiekaders zijn structuren van aannames, waarden en normen die we ontwikkelen ten gevolge van onze opvoeding, cultuur, onderwijs en ervaringen. Ze zijn als het ware de houvast van waaruit we voelen, denken en handelen.

Er zijn vier mogelijke leerprocessen: een bestaand standpunt wordt verder uitgewerkt; er ontstaat een nieuw standpunt; een standpunt verandert of een denkwijze verandert.

Het transformatieve leerproces verloopt als volgt: de lerenden krijgen een aantal omstreden overtuigingen voorgeschoteld en gaan daarover met elkaar in gesprek. Door zelfreflectie stellen ze hun eigen veronderstellingen, interpretaties, overtuigingen, gewoonten en standpunten, alsook die van anderen in vraag. Ze beoordelen kritisch de validiteit van deze aannames, om vervolgens tot nieuwe of andere inzichten te komen. Op die manier kunnen referentiekaders veranderen. Het uiteindelijke doel is om naar deze nieuwe perspectieven te handelen, daadwerkelijk tot actie te komen en deze kritisch te beoordelen.

Het is de taak van de begeleider of leerkracht om hen te assisteren. Als coach zal hij ervoor zorgen dat het gesprek zo ideaal mogelijk verloopt: de lerenden moeten zo goed mogelijk geïnformeerd zijn; zich vrij en comfortabel voelen; bereid zijn te luisteren; empathisch zijn en openstaan voor andere perspectieven; kansen krijgen om hun mening te zeggen, uit te leggen, te verdedigen of overtuigingen te betwisten. Bovendien moet er voldoende tijd voorzien worden om verschillende perspectieven en gezamenlijke aannames in aanmerking te laten komen en te analyseren, problemen te stellen, kritisch te kunnen reflecteren en tot al dan niet fantasierijke oplossingen te komen. Ook de actie die eruit voortvloeit dient te gebeuren onder het toezicht van de begeleider.

Leercontracten, groepsprojecten, rollenspellen, casestudy's en simulaties zijn methoden om te komen tot transformatief onderwijs. De te bereiken onderwijsdoelen: kritische reflectie, bewustzijn van referentiekaders en deelname aan het discours.

Deze leerlinggerichte, participatieve en interactieve manier van onderwijs vraagt tijd, maar het loont. Leerlingen leren in groep kritisch reflectief denken, door ontdekking en zelfsturing, waarbij ze steeds beter leren van elkaar en samen leren problemen op te lossen. Het ontwikkelt en stimuleert autonoom en maatschappelijk verantwoord denken. Volgens economen een essentiële vaardigheid voor de productieve en verantwoordelijke burger en werknemer in de snel veranderende democratische samenleving in de eenentwintigste eeuw (Mezirow et al., 2000).

2.2 Literatuur over TL ten behoeve van duurzaamheidseducatie

Als zakenmensen beslissingen moeten nemen maar ook verantwoord, duurzaam en ethisch zaken willen doen, botsen ze vaak op dubbelzinnigheden. Ze streven naar economische groei die de wereld ten goede komt, maar blijkbaar gaat het helemaal niet goed met de wereld. De bezorgdheid omtrent klimaatsverandering neemt toe en de verantwoordelijke ondernemer heeft een rol in relatie tot deze

duurzaamheidsvraagstukken. Een drievoudige rol wordt van hem verwacht: hij moet zich aanpassen aan ethische waarden; ethische waarden toevoegen en ze creëren.

Hoognodig en noodzakelijk om duurzaamheid op te nemen in het bedrijfscurriculum, maar ook in het curriculum van het secundair bedrijfsonderwijs. Binnen de onderwijspraktijk werden de dilemma's van duurzaam ondernemen onderzocht. Economiestudenten moeten de drie rollen van verantwoordelijke bedrijfspersonen kunnen identificeren en vanuit deze rollen duurzaamheidsvraagstukken kunnen oplossen. Interactief theater leent zich hiervoor prima als werkvorm. Vanuit de verschillende rollen verkennen bedrijfsstudenten situaties waarin zakelijke beslissingen genomen moeten worden en onderzoeken of die situaties duurzamer gemaakt kunnen worden en door wie.

In de lessen bedrijfseconomie is er vaak geen plaats voor de gevoelens, verwachtingen en motivaties van studenten, maar hier dus wel. Er moet gevraagd worden naar de gevoelens of frustraties die de studenten ondervinden bij het spelen van een bepaalde rol bij het aanpakken van bijvoorbeeld milieudegradatie of sociale onrechtvaardigheid. De onderwijskwaliteit wordt immers verbeterd als er ruimte is voor subjectiviteit. Belangrijk hierbij is dat er genoeg tijd voorzien wordt, zodat de studenten tot discussie komen, dat ze elkaars beweringen kunnen verkennen en vragen kunnen stellen. Dat ze bepaalde waarden en normen in vraag kunnen stellen en zelfs tot nieuwe inzichten kunnen komen.

Binnen het bedrijfsleven is het nodig dat er nieuwe normen, regels en praktijken ontstaan, die duurzaamheid hoog in het vaandel dragen. Maar ook het onderwijs moet studenten in staat stellen bij te dragen aan een duurzamere toekomst, door hen te voorzien van de nodige kennis, waarden en vaardigheden (Andersson, 2016).

Onderwijs voor duurzame ontwikkeling (Education for Sustainable Development, ESD) voorziet studenten van de nodig kennis, waarden, vaardigheden en attitudes ter ondersteuning van leren dat leidt tot de transformatie van een niet-duurzame ingesteldheid. TL krijgt een steeds grotere erkenning en wordt als cruciaal beschouwd om de samenleving te transformeren richting duurzaamheid (Aboytes, Barth, 2020).

2.3 Literatuur over Forum theater (FT)

Augusto Boal (1931-2009), industrieel ingenieur chemie is tevens de Braziliaanse regisseur die 'Theater van de onderdrukten' introduceerde om de zwakkeren in de samenleving een stem te geven om verandering teweeg te brengen in hun leven (Taylor & Francis, 2009). De methode bestaat er in dat het passieve publiek, actieve spekt-acteurs worden. Ze worden de bedenkers en acteurs van hun eigen drama. Voor Boal representeerde theater niet wat geweest was, maar een soort van repetitie van hoe het zou kunnen zijn. Theater is niet langer enkel een voorstelling. Het biedt tal van mogelijkheden: dialogen en sociale conflicten uitlokken; toeschouwers helpen problemen te ontdekken; aanzetten tot reflecteren; dienen als pedagogisch instrument, enzovoort en dat alles doorspekt met plezier (Taylor, 2009).

Eén theatermethode die daaruit voortvloeide is Forum theater.

De toneelvereniging speelt een toneelstuk, waar mistoestanden in voorkomen. Het is de bedoeling emoties bij het publiek op te roepen, zodat ze het toneelstuk zelf willen verbeteren door het podium te betreden en mee te spelen.

Er zijn drie soorten deelnemers aan dit interactief theater: de acteurs (maximum vier), de joker en de spekt-acteurs.

De forumacteurs bereiden zich voor op de 60-90 minuten durende voorstelling aan de hand van improvisatiespelletjes en ontwikkelen scènes.

De protagonist is het hoofdpersonage die de oorzaak is van de wantoestand(en).

De antagonist staat voor de persoon die (on)bewust de onderdrukking of mistoestand in stand houdt. Tijdens het optreden blijven de acteurs in hun personages. De spekt-acteurs kunnen echter de acteurs vervangen en de scène aanpassen, waardoor de situatie verandert. De denkwijze en acties van de personages moeten dan mee veranderen.

In de scènes moet meer actie voorkomen dan dialoog. En de wantoestanden zijn best choquerend. Dan pas zullen de spekt-actors de behoefte hebben om in te springen, anders zullen ze eerder geneigd zijn de situatie te bespreken.

De begeleider wordt joker genoemd. De joker introduceert het evenement, begeleidt interacties tussen de spelers, stimuleert het publiek om in te springen en moedigt hen aan om realistische oplossingen te introduceren. Na de voorstelling zal hij de spekt-actors en spelers vragen hoe ze zich tijdens de scène voelden en of er goede oplossingen gevonden zijn. Het uiteindelijke doel van dit theater is om discussies aan te wakkeren.

Forum theater kan worden gebruikt om politieke en sociale normen in vraag te stellen en te transformeren. Het geeft deelnemers de boodschap: "Als wij het niet veranderen, wie dan?", ook in het echte leven. 'Theater van de onderdrukten' is Augusto Boal's grote bijdrage aan theater en aan de samenleving: een directe, dramatische vorm van democratie gebaseerd op dialoog tussen meerdere gezichtspunten. Zoals de uitvinder zelf zou zeggen: "Theater kan ons helpen onze toekomst op te bouwen, in plaats van erop te wachten." (Sullivan, Burns, & Paterson, 2008).

2.4 Probleemstelling

Een leerkracht bereidt lessen voor vertrekkende vanuit het leerplan, teneinde specifieke leerplandoelstellingen te bereiken. Maar wat als het doel van die lessen is dat leerlingen gestimuleerd moeten worden om zich op een bepaalde manier te gedragen? Hoe kan je als leerkracht gedragsverandering nastreven?

De oplossing kan gezocht worden bij transformatief leren en forum theater.

Transformatief leren is een onderwijsmethode waarbij gedragsverandering beoogd wordt. Forum theater is een theatervorm waarbij het publiek aangezet wordt om actief mee te denken over maatschappelijke problemen, samen mistoestanden te bespreken en tot oplossingen te komen door actieve deelname aan het theater.

2.5 Onderzoeksvraag

Leerkrachten natuurwetenschappen, tweede graad doorstroomfinaliteit, dienen binnen het thema 'Mens en milieu' te bereiken dat de leerlingen zich milieuvriendelijk gedragen en een ecologische en ethisch bewuste houding aannemen (Leerplan SO Natuurwetenschappen, 2013). Na het geven van de lessen van dit thema, worden de leerlingen geëvalueerd op hun kennis hierover. Maar zullen de leerlingen louter door kennisoverdracht ook tot gedragsverandering kunnen komen en kan dit ook getoetst worden?

Een mogelijke oplossing werd reeds aangereikt in één van de college's van prof. dr. Tom Kuppens betreffende duurzaamheidseducatie, namelijk: transformatief leren en forum theater.

De onderzoeksvraag die hieruit voortspuit is: 'Hoe kunnen leerkrachten forum theater inzetten als didactisch middel om tot transformatief leren te komen ten behoeve van duurzaamheidseducatie?'. Daaruit vloeien tevens de subvragen 'Hoe ervaren leerlingen forum theater als didactisch middel?' en 'Zullen leerlingen na het forum theater eerder geneigd zijn zich duurzamer te gedragen?'.

3 Onderzoeksofzet, verschillende stappen en methoden

3.1 Onderzoeksofzet

Er wordt een 'formulier' voor het forum theater ontworpen (FFT) aan de hand van aanwijzingen uit de literatuur. De acteurs gaan repeteren met testpubliek, waarna de formule wordt uitgetest.

Een eerste keer, als try-out, voor studenten 'educatieve master' aan UHasselt als afsluiter van het college 'Hoe ontwerp je een transformatieve leeromgeving voor duurzaamheid in de lessen economie?' van prof. dr. Tom Kuppens. Er volgt een evaluatie door de studenten en het testpubliek. Zij vullen een 'Exit Ticket' in (zie Bijlage A). De acteurs vullen een individuele vragenlijst in (zie Bijlage B). Deze feedback wordt geïntegreerd en de FFT wordt aangepast.

Ter voorbereiding van het forum theater in eigen klas wordt er opnieuw gerepeteerd met het aangepaste scenario en de aangepaste FFT.

Vervolgens vindt een iteratie plaats, aan de hand van de aangepaste versie van het forum theater in klas 4 BAV (4de middelbaar Beeldende en Audiovisuele Vorming). Gezien het onderzoek in eigen klas gebeurt, is de focusgroep klein (dertien leerlingen) en is dit geen kwantitatief onderzoek. De eigen, vertrouwde klasgroep leent zich echter prima voor een kwalitatief onderzoek.

Aan de hand van dieptegesprekken en individuele vragenlijsten (zie Bijlage C) wordt er nagegaan hoe de leerlingen dit didactisch middel hebben ervaren en of het hen al dan niet aanzet om zich daadwerkelijk milieubewust(er) te gaan gedragen. Uiteindelijk kan de formule van het forum theater alsnog verbeterd worden aan de hand van die feedback.

De onderzoeksvraag ‘Hoe kunnen leerkrachten forum theater inzetten als didactisch middel om tot transformatief leren te komen ten behoeve van duurzaamheidseducatie?’ wordt beantwoord aan de hand van de literatuurstudie, aangevuld met de feedback van de studenten educatieve master, het testpubliek, de acteurs en de resultaten van de gesprekken met en de bevraging van de leerlingen.

De vervolgvragen: ‘Hoe ervaren leerlingen forum theater als didactisch middel?’ en ‘Zullen leerlingen na het forum theater eerder geneigd zijn zich duurzamer te gedragen?’ vinden hun antwoord in de gesprekken met en de bevraging van de leerlingen in eigen klas.

3.2 Onderzoeksstappen en methoden

3.2.1 Voorbereiding

3.2.1.1 Formule forum theater (FFT) ontwerpen

Forum theater verloopt in verschillende fasen, bedacht door Augusto Boal (Sullivan, Burns, & Paterson, 2008). Deze methode dient als basis om de formule te ontwerpen. Gezien de spekt-actors (waarschijnlijk) geen acteurs zijn en zowel acteren als transformatief leren vraagt om een veilige, comfortabele sfeer (Mezirow et al., 2000), wordt stap 2 toegevoegd. In de derde stap gebeurt een aanpassing: tijdens de voorstelling mogen de spekt-actors kort noteren wat volgens hen niet kan, als geheugensteuntje. De begeleider wordt joker genoemd. De joker introduceert het evenement, begeleidt interacties tussen de spelers, stimuleert het publiek om in te springen en moedigt hen aan om realistische oplossingen te introduceren (Sullivan, Burns, & Paterson, 2008).

	Ontwerp FFT
STAP 1	Informereren van de spekt-actors
STAP 2	Opwarming: dramaoefeningen
STAP 3	Voorstelling en nota's nemen
STAP 4	Gespreksronde
STAP 5	Inspringronde
STAP 6	Evaluatieronde

Toelichting

Stap 1: De spekt-actors moeten ‘gevoed’ worden met de problematiek aangekaart door het forum theater, zodat ze op de hoogte zijn en deze kunnen aftoetsen aan hun eigen waarden en normen om tot transformatief leren te komen (Mezirow et al., 2000).

Stap 2: De spekt-actors opwarmen met dramaspelletjes en dramaoefeningen, gerelateerd aan het lesonderwerp om actief te kunnen deelnemen aan het forum theater. Er zijn waarschijnlijk spekt-actors die nooit eerder toneel speelden. Dan is het niet vanzelfsprekend om ‘in te springen’ in een bestaand toneelstuk, voor publiek. Omdat het voor een niet-dramaleerkracht niet evident is om dramaspelletjes te bedenken, zijn ze als creatief product toegevoegd (zie Bijlage D).

Stap 3: De acteurs spelen de voorstelling een eerste keer, terwijl de spekt-actors nota's nemen.

Stap 4: Gespreksronde: in eerste instantie vraagt de joker wat de spekt-actors genoteerd hebben om een gesprek op gang te brengen. Vervolgens wordt gevraagd wat ze willen veranderen en hoe ze dat gaan aanpakken. Tenslotte wordt het inspringen uitgelegd: de spekt-actors klappen in hun handen en roepen 'Stop!' telkens ze een situatie zien die ze wensen te veranderen. De acteurs freeze en de spekt-actor zegt welke acteur hij wil vervangen en betreedt het speelvlak waarna hij de situatie aanpast door andere tekst te geven of een andere handeling uit te voeren. Er wordt afgesproken wie wil inspringen en wanneer. Mogelijks moet de joker het publiek uitnodigen en stimuleren om in actie te schieten.

Stap 5: Inspringronde: de acteurs spelen het toneelstuk opnieuw, zonder intro. De begeleider coacht het hele inspringgebeuren: ziet erop toe wanneer een spekt-actor wil inspringen, of de 'klap' al dan gehoord wordt door de acteurs, of duidelijk is welke acteur even van het speelvlak af moet en vervangen wordt en geeft ook aan wanneer de spekt-actor terug naar zijn/haar zitplaats mag gaan en de acteur terug op de scène mag komen. Een ander aandachtspunt is of de acteurs verder kunnen met het nieuwe gegeven, de nieuwe situatie. De begeleider helpt, mocht dit niet zo vlot verlopen. Eventueel wordt er aan het publiek gevraagd hoe de acteur(s) zou(den) kunnen reageren.

Stap 6: Evaluatieronde: na de voorstelling vraagt de joker aan de spekt-actors en spelers hoe ze zich tijdens de scène voelden en of er goede oplossingen gevonden zijn (Sullivan, Burns, & Paterson, 2008). Om tot transformatief leren te komen is het belangrijk dat er genoeg tijd voorzien wordt, zodat de studenten tot discussie komen. Dat ze elkaars beweringen kunnen verkennen en vragen kunnen stellen. Dat ze bepaalde waarden en normen in vraag kunnen stellen en zelfs tot nieuwe inzichten kunnen komen (Andersson, 2016).

3.2.1.2 Scenario schrijven

Er wordt een non-verbale intro ingelast omdat sfeerschepping bijdraagt tot de geleidelijke overgang en focus van het klasgebeuren naar een theatervoorstelling. Scenario's voor forum theater worden best geschreven voor maximum vier acteurs (Sullivan, Burns, & Paterson, 2008). Met het invullen van de personages wordt rekening gehouden met mogelijke normen en waarden die hen typeren, gerelateerd aan de problematiek die voorgeschoteld zal worden. Er moeten genoeg triggers, wantoestanden zijn zodat de spekt-actors voldoende kansen krijgen om te klappen en in te springen. Het is een kort scenario dat ongeveer een kwartier duurt, rekening houdend met een lesuur. Best wordt er met het invullen van de 'Wie-Wat-Waar' drama elementen, rekening gehouden met de leeftijd en leefwereld van de leerlingen. Volgens het actualiseringsprincipe kunnen ze zich dan makkelijk inleven en voelen ze zich aangesproken (Fastré, Tulleneers, & Vlayen, 2017).

3.2.1.3 Scenario repeteren met acteurs

De acteurs worden op de hoogte gebracht van de bedoeling van het forum theater en de FFT. Vervolgens wordt het scenario ingeoeffend. In deze casus is de leerkracht tevens regisseur, actrice, auteur en oprichtster van een jeugdtheatervereniging en zijn de jongeren daarvan opgetrommeld. Dat biedt voordelen: iedereen kent elkaar, ze zijn gemotiveerd, kunnen acteren, weten wat er allemaal bij komt kijken en hebben ervaring met optreden voor publiek.

Forum theater is gedeeltelijk improvisatietheater. Het is de bedoeling dat het publiek inspringt en het scenario aanpast zodat er een nieuwe situatie of oplossing ontstaat. De acteurs spelen vervolgens verder met deze nieuwe situatie. Ook dit wordt best ingeoeffend. Tijdens de repetities wordt er testpubliek uitgenodigd dat inspringt. Zo krijgen de acteurs een idee welke veranderingen aangebracht kunnen worden en hoe ze daarop kunnen reageren vanuit hun personage.

Decorelementen, grime, muziek, belichting en kledij worden afgestemd op het verhaal, opdat zowel de acteurs als de spekt-actors zich zo goed mogelijk kunnen inleven.

3.2.1.4 Acteurs voorbereiden op de voorstelling

Forum theater is theater op locatie. Dat vraagt extra flexibiliteit van de acteurs. Ter plaatse moeten ze de oriëntatie naar het publiek onderzoeken, het decor (her)schikken, op- en afgangen afspreken en de techniek testen. Bij voorkeur wordt de generale repetitie gehouden op de locatie waar de voorstelling

zal gebeuren om zo goed mogelijk voorbereid te zijn voor de première, tijd te winnen, stress te verlagen en onvoorziene verrassingen te vermijden. Vlak voor het optreden worden de acteurs herinnerd aan basistechnieken (houding, volume, articulatie, enzovoort), aandachtspunten, ontvangen ze de nodige peptalk en stemopwarming.

3.2.2 Try-out

3.2.2.1 Studenten educatieve master voorbereiden op het forum theater

De studenten zijn op de hoogte gebracht van de try-out door prof. dr. Tom Kuppens en na het college krijgen ze een korte toelichting door de begeleider van het forum theater over de bedoeling van de try-out en het verloop, namelijk de ontworpen FFT.

3.2.2.2 Doorlopen van de FFT

Stap 1: De studenten van prof. dr. Tom Kuppens volgen het college 'Hoe ontwerp je een transformatieve leeromgeving voor duurzaamheid in de lessen economie?'

Stap 2: De studenten worden uitgenodigd om recht te staan in de aula. De begeleider legt de dramaspelletjes uit. De acteurs blijven op hun speelveld staan en doen ter plaatse mee. In de aula is de afstand tussen de spekt-acteurs en de spelers helaas groot.

Stap 3: De acteurs spelen de voorstelling een eerste keer, ondertussen nemen de studenten nota's.

Stap 4: De begeleider vraagt de studenten wat ze genoteerd hebben, wat ze willen veranderen en wie wil inspringen. De inspringers zetten zich startklaar op de stoelen aan de rand van de tribune in de aula om het vlot te laten verlopen.

Stap 5: Inspringronde: de studenten klappen, springen in en veranderen de situatie. Er wordt applaus gegeven om hen aan te moedigen. Daarna gaan ze terug zitten en neemt de acteur zijn plaats terug in op de scène.

Stap 6: Evaluatieronde: gezien de beperkte tijd volgt er geen evaluatiegesprek. De studenten vullen wel een exit ticket in (zie Bijlage A). Daarin wordt hun mening gevraagd over de opwarming, het toneeltje en de inspringronde en de hamvraag gesteld wordt of zij denken dat forum theater een effectief didactisch middel zou kunnen zijn opdat leerlingen tot transformatief leren komen.

3.2.3 Feedback na de try-out integreren

De studenten en het testpubliek vullen exit-tickets in en de acteurs een individuele vragenlijst. De resultaten hiervan worden gebruikt om het ontwerp van de FFT te verbeteren.

3.2.4 Forum theater in eigen klas

3.2.4.1 Leerlingen voorbereiden op het forum theater

De leerlingen worden op de hoogte gebracht van het onderzoek in eigen klas en de bedoeling ervan.

3.2.4.2 Doorlopen van de aangepaste FFT

Deze wordt hier nog niet besproken. De FFT is aangepast na het verwerken van de resultaten van de try-out en opgenomen onder 5.1.1 Conclusie na de try-out. Tijdens het forum theater in eigen klas wordt alles gefilmd om achteraf te kunnen verwerken in de resultaten.

3.2.4.3 Individuele vragenlijsten

Na het doorlopen van de FFT ontvangen de leerlingen een individuele vragenlijst waarvan de antwoorden verwerkt worden in de resultaten.

4 Onderzoeksresultaten

Om meteen zicht te krijgen op de verhouding ja/nee, zijn de resultaten per vraag procentueel voorgesteld. Gezien de kleine populaties, mag er echter niet veralgemeend worden naar dé visie van leerkrachten (in spe), acteurs en leerlingen. Het is praktijkgericht kwaliteitsonderzoek in eigen klas, niet kwantitatief. Veelzeggende woordkeuzes en antwoorden van deelnemers, zijn gemarkeerd omdat ze relevant zijn voor de analyse en conclusies. Vandaar dat verklaringen en ervaringen letterlijk zijn overgenomen en niet opgenomen in bijlage, maar in de tekst.

4.1 Onderzoeksresultaten na de try-out

4.1.1 Analyse van de exit-tickets van studenten educatieve master en het testpubliek.

Het testpubliek dat tijdens de repetities fungeerde als inspringers, bestond uit twee studenten educatieve bachelor en een leerkracht Techniek aan het secundair onderwijs. Ook zij hebben de FFT doorlopen tijdens de repetities. Vandaar dat hun bevindingen ook verwerkt zijn.

In totaal zijn er zeventien exit tickets ingevuld, waarvan een synthese werd gemaakt (zie Bijlage E).

Er werden vijf ja/heen vragen gesteld aan de deelnemers, waarbij zij hun antwoord konden verklaren. Soms werd er tevens gevraagd naar tips en tops. Hier volgt een overzicht van de gestelde vragen, de antwoorden en een resumé van de verklaringen, waarvan sommigen meermaals voorkomen.

Vraag 1 Is forum theater een effectief didactisch middel om tot transformatief leren te komen?

Ja

“Doen” laat nog altijd de grootste indruk na in een leerproces, ook in de verandering van bewustwording. (3x)

Zorgt ervoor dat de jongeren hun gedrag gaan aanpassen.

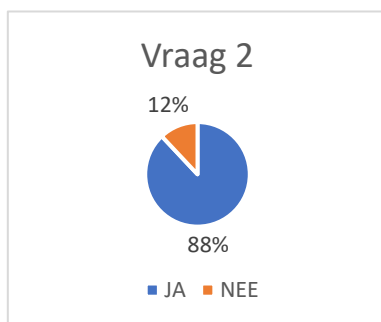
Maar niet in alle klassen.

Indien het goed uitgevoerd wordt, met ‘opwarming’ van de leerlingen.

Neen

Leerlingen zijn hier te verlegen voor.

Vraag 2 Is de opwarming nuttig? Verklaar.

Ja

Om leerlingen enthousiast te maken en in de stemming te komen voor het toneeltje. (6x)

Nuttig voor verlegen leerlingen, om los te komen, uit je comfortzone te komen. (4x)

Het verkleint de afstand tussen de acteurs en de toeschouwers.

Herhaling duurzame termen.

Neen

Manier om leerlingen los te krijgen, maar had op mij geen effect. (2x)

Tips/tops

Misschien te lang om toe te passen in een les.

Mag langer duren, maar dat is uiteraard niet altijd mogelijk.

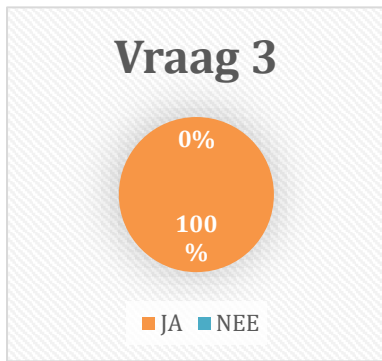
Voor verlegen leerlingen te intimiderend, kan mee gelachen worden. (2x)

Oefeningen aanpassen aan publiek, bijvoorbeeld BSO leerlingen.

Mondmasker en zaal niet ideaal.

Misschien wat meer sturen, aan de hand van kaartjes, bijvoorbeeld.

Vraag 3 Is het toneel duidelijk?

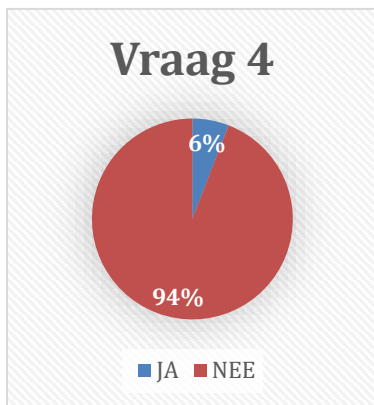

Ja

En heel leuk.

Misschien interessant om buiten forum theater ook (langere) educatieve voorstellingen te doen.

Vraag 4 Is het toneel te lang?

Tips/tops

Heel veel duidelijke, niet duurzame voorbeelden in verwerkt. (4x)

Weerspiegelt de leefwereld van de leerlingen. (3x)

Inspirerend: je krijgt direct ideeën om in te springen en het toneelstuk duurzaam te maken. (2x)

Grappig maken, in het belachelijke trekken, doet onthouden. (2x)

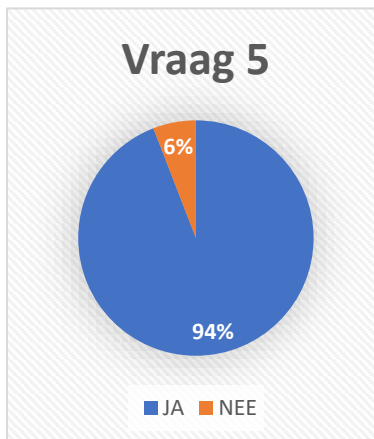
Eerder herkenbaar voor 3de dan 2de graad.

Fuif mag korter.

Eerder te kort, maar ik begrijp dat er rekening moet worden gehouden met een lesuur.

Net lang genoeg om zoveel mogelijk mistoestanden te kunnen onthouden. Als het langer was, zou er veel verloren gaan.

Vraag 5 Is de bedoeling van de inspringronde duidelijk?

Tips/tops

Moeilijk om mensen te motiveren omdat ze angst moeten overwinnen om in te springen. (7x)

In kleine, hechte klasgroep zal er minder angst zijn, makkelijker interactie. (5x)

Echte acteurs laten inspringen, eventueel met script van de leerlingen. (2x)

Leerrijk, goede, duurzame oplossingen. (2x)

Er is duidelijk een visie die verandert door het inspringen.

Het effect is het grootste als de toeschouwers echt de plaats innemen van een acteur.

Meer inbreng als het publiek niet fysiek het toneel moet betreden.

Misschien modeloplossingen voorzien waarmee leerlingen kunnen inspringen. Dan krijgen degenen die niet meteen iets weten ook de kans om mee te doen.

Drie mensen achter de hand hebben die sowieso willen meedoen.

Toneel verspreiden over de leerlingen.

Onbekende acteurs vervangen door andere leerlingen.

Knap dat de acteurs telkens konden herbeginnen.

Zaal anders indelen, in cirkel bijvoorbeeld.

Leuk dat de leerlingen hun meningen erin verwerkt worden en zichtbaar worden.

Actief nadenken over oplossingen.

Veel tijdverlies in een les. Beter enkel de oplossingen bespreken.

Tijdsintensief. (2x)

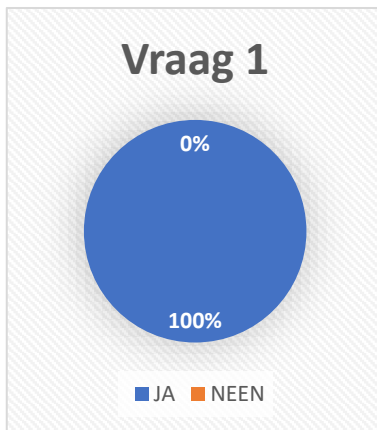
Sommige inspringmomenten volgen kort op elkaar, voor de rest is het prima.

4.1.2 Analyse van de vragenlijst en exit tickets van de acteurs

Na de try-out hebben de vier acteurs een vragenlijst ingevuld. Het is belangrijk dat de FFT ook voor hen werkt. Er werden vragen gesteld over de repetities, de voorstelling en ze hebben dezelfde exit ticket ingevuld als de studenten en het testpubliek. Hun resultaten van de exit tickets zijn apart vermeld omdat zij geen leerkrachten (in spe) zijn. Deze resultaten zijn belangrijk voor de onderzoeksvraag 'Hoe kunnen leerkrachten forum theater inzetten als didactisch middel om tot transformatief leren te komen ten behoeve van duurzaamheidseducatie?'. Het kan immers zijn dat de leerkrachten zelf een groepje leerlingen regisseren in de plaats van een groepje acteurs in te schakelen. Hoe ze dat het beste aanpakken, is ook onderzocht. Zonder acteurs geen forum theater.

REPETITIES

Vraag 1 Heb je genoeg tijd gehad om je tekst vanbuiten te leren?

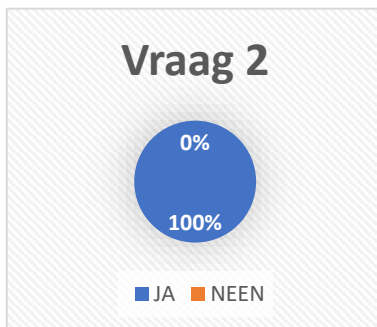
Ja

Ik stress niet over de tekst, want op het moment zelf maak ik er iets anders van.

Ja, we hadden ongeveer 2 weken.

Het is niet veel tekst.

Vraag 2 We hebben 3 keer 3uurtjes gerepeteerd. Vind je dat voldoende?

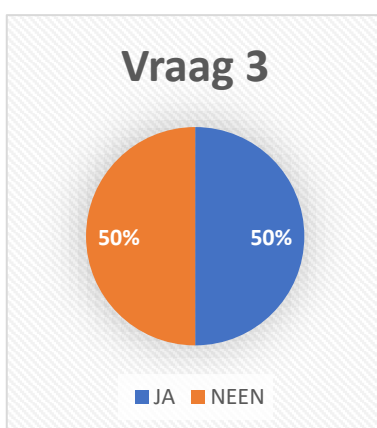

Ja

Het ging heel vlot.

Dat was genoeg om alles nog eens op te frissen.

Vraag 3 Vind je het nodig om op de plaats van het optreden te kunnen repeteren ?

Ja

Het vermindert stress, want het is best eng dat je niet op voorhand weet waar je gaat optreden.

Dan kunnen we ons nog beter voorbereiden, nog beter oefenen.

Neen

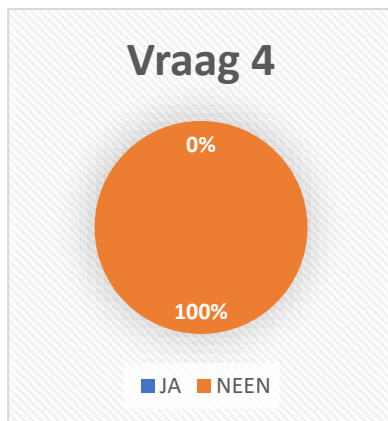
Dat is bij forum theater niet haalbaar, want we veranderen dan voortdurend van plaats. We houden er rekening mee bij het maken van het toneel dat we weinig ruimte hebben.

Ter plaatse moeten we gewoon creatief zijn.

Het decor blijft hetzelfde, dus veel verandering is er niet.

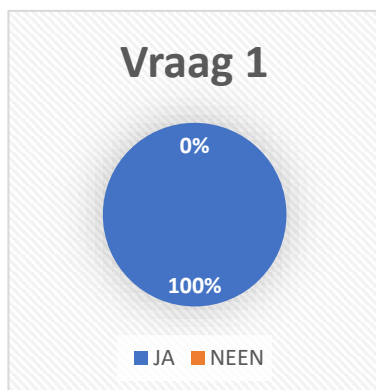
Vraag 4 Heb je nog opmerkingen of tips betreffende de repetities?

Neen
Perfect!

VOORSTELLING

Vraag 1 Vind je dat we goed voorbereid waren?

Ja
Iedereen wist wat hij/zij moest meenemen en we legden alles netjes klaar op de juiste plaats.
We kenden alles goed, we hadden alles uitgetest, ook de opwarming en het inspringen. (2x)
Onze groep communiceert goed, alles op voorhand besproken.

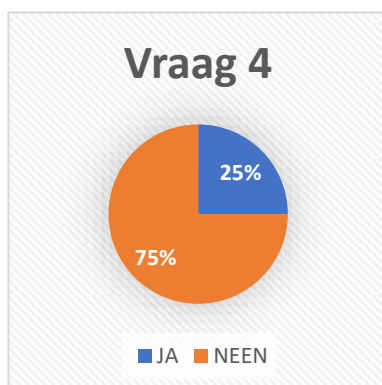
Vraag 2 Bij forum theater is het optreden op locatie. Wat vind je daarvan?

Het is een verrassing en ik hou van die spanning.
Het is moeilijker, we moeten ons aanpassen. Liever op een podium.
We moeten ons en het decor heroriënteren naar het publiek, maar we komen er wel uit.
Het is eens iets anders en lukt sowieso.

Vraag 3 Wat vind je van de 'formule'?

Prima, alleen soms **niet duidelijk voor het publiek** en **niet iedereen durft inspringen**.

Vraag 4 Zou je iets willen veranderen aan de formule?

Ja
Misschien **alleen bij het bespreken** houden en het inspringen weglaten.

Vraag 5 Als het publiek de situatie verandert, moeten jullie daarop inspelen. Hoe heb je dat ervaren?

Soms chaotisch, maar wij kunnen dat, hebben **ervaring** met improviseren. Het is niet makkelijk, maar ook dit hebben we geoefend, dus dat lukt wel. (2x)
Ik dacht dat het moeilijker zou zijn, maar het ging best goed. Ik vond het fijn!

Vraag 6 Door forum theater te spelen zet je mensen aan tot nadenken, zelfs tot verandering van hun gedrag. Wat vind je daarvan?

Super, daar ga ik voor, de gedachten en het gedrag van mensen beïnvloeden in positieve zin. Daarom heb ik nog 10.000 ideeën voor forum theater! We kunnen **wanttoestanden** duidelijk maken op een **leuke, speelse manier**.

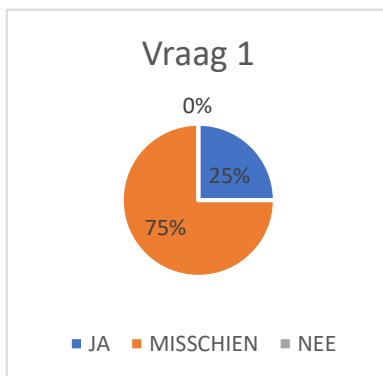
Ik wil dit doen als dat mensen helpt om het **nooit meer te vergeten**.

Het is goed om mensen iets te geven om over na te denken, hun gedrag in vraag te stellen en zelfs aan te passen.

Dat is heel goed. Zo denken ze na over de toekomst en kunnen we die verbeteren.

EXIT TICKET

Vraag 1 Is forum theater een effectief didactisch middel om tot transformatief leren te komen?

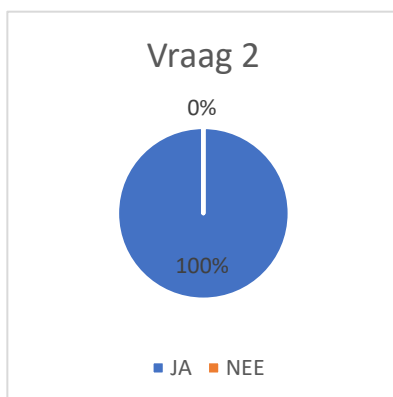

Misschien

Ik denk dat het van persoon tot persoon afhangt. De ene **boeit het niks en de andere wel**. Ze hebben wel de realiteit gezien en hoe het beter kan, dat is goed. (2x)

Ik denk **jongeren iets minder**, omdat ze het nog niet echt beseffen of te **lui** zijn.

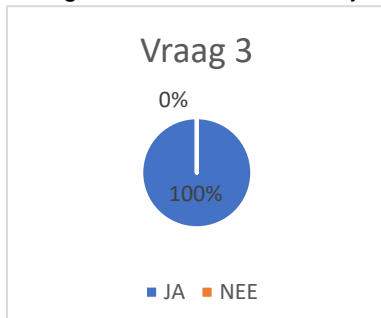
Vraag 2 Is de opwarming nuttig?

Ja

De opwarming is heel goed en grappig. Humor vindt iedereen leuk. Goed voor de toeschouwers, het maakt hen losser en bereidt hen voor op het inspringen.

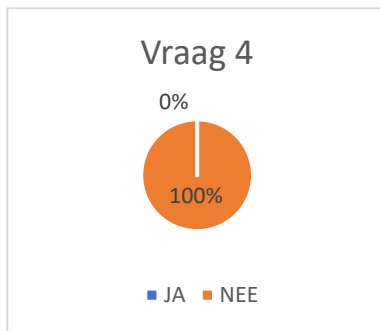
Vraag 3 Is het toneeltje duidelijk?

Ja

Er werden geen vragen gesteld, dus alles was duidelijk.

Vraag 4   Is het toneeltje te lang?

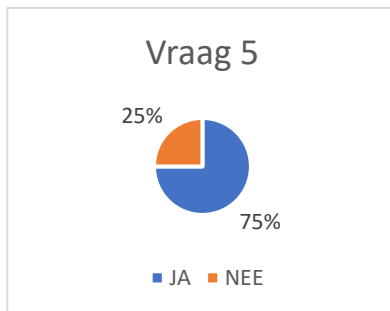
Nee

Niet te lang, niet te kort.

Precies lang genoeg om de aandacht van de kijkers te houden.

Het is goed zo: **kort maar krachtig!**

Vraag 5   Is de bedoeling van de inspringronde duidelijk?

Ja

Als het **goed wordt uitgelegd**, met een voorbeeld.

Nee

Pas als iemand het voordoet begrijpen ze het en komt het op gang.

4.2   Onderzoeksresultaten na het forum theater in eigen klas

4.2.1   Analyse van de gesprekken en vragenlijsten

Eenzijds zijn er resultaten ten gevolge van de opgenomen gesprekken en anderzijds van de individuele vragenlijsten

4.2.1.1   Analyse van gesprekken met leerlingen

Om de gesprekken te kunnen analyseren worden deze gefilmd, om ze achteraf te bekijken en te beluisteren.

4.2.1.1.1   Discussieronde

De gespreksronde wordt in goede banen geleid door de begeleider. Er is een vragenlijst (zie Bijlage F) opgesteld, als houvast. Met een opsomming van de stellingen en uitspraken in het toneel die uitnodigen om in discussie te gaan, alsook een ophijsting van vragen om te polsen naar referentiekaders, waarden, normen, opvoeding, standpunten, nood aan verandering van standpunten, enzovoort. Deze lijst is niet nodig geweest.

De begeleider nodigt de leerlingen uit om te vertellen welke mistoestanden ze gezien hebben tijdens het toneeltje en hoe ze deze zouden oplossen. Hierbij gebruiken sommigen hun nota's.

Mistoestanden die vernoemd worden: kleine chipszakjes, blikjes uitgesmeerd over de vloer, dikke BMW, agressief poetsproduct, verspilling, seizoensfruit, overaanbod, enzovoort.

De begeleider vraagt naar oplossingen en er worden er meerdere aangebracht. Bijvoorbeeld: grote chipszakken en minder keuze, glazen flessen in de plaats van blikjes, ouderwetse ontstopper, enzoverder. Al gauw worden ze geconfronteerd met verschillende meningen, bijvoorbeeld: papieren zakjes in de plaats van plastic zakjes, maar dan moeten er bomen sneuvelen. Welke keuze is het meest duurzaam? We komen tot het inzicht dat de keuze niet altijd evident is. Dat we vaak niet weten wat de meest duurzame oplossing is. Maar als iedereen milieubewust denkt en handelt in kleine dagelijkse dingen, we al een stap in de goede richting zetten. De begeleider trekt de discussie door naar situaties in de samenleving. Bijvoorbeeld het puin op de livingvloer, vinden we ook buiten terug, op straat, in het bos. Waar mogelijk wordt er gelinkt met geziene leerstof, bijvoorbeeld, de dikke BMW wordt gelinkt aan het broeikas-effect, de deo's aan beruchte drijfgassen die de ozonlaag aantasten. Als het gesprek stil valt of vast loopt vraagt de begeleider hun mening over bepaalde stellingen of uitspraken van de personages, om reacties uit te lokken. Bijvoorbeeld Rob die zegt 'Dat is vrouwenwerk, altijd

geweest en dat zal altijd zo blijven.'. Uiteraard komt hier reactie op en wordt de vraag gesteld hoe Rob aan zo'n uitspraak komt. Waar halen wij onze meningen, onze waarden en normen vandaan? 'Ouders' wordt er gezegd en dat leidt het gesprek naar referentiekaders en standpunten. Dat we die onder de loep moeten nemen of zelfs moeten veranderen, ook al zijn ze mogelijks in strijd met die van onze ouders, enzovoort. Om tot transformatief leren te komen moeten we deze denkoefening maken. Vandaar dat de begeleider het gesprek stuurt opdat dit zeker ter sprake komt. De volgende stap van de FFT wordt door de begeleider aangekaart: vanuit onze denkwijze, onze waarden en normen in actie treden (Mezirow et al., 2000) door te gaan inspringen in het toneel en de situaties te veranderen door andere dingen te zeggen of doen. Uiteindelijk wordt in deze ronde dus ook min of meer afgesproken wie er in de volgende stap wil inspringen, op welk moment, om welke situatie te veranderen. Om te voorkomen dat er meerdere inspringers tegelijk op het speelveld staan en zoveel mogelijk milieuvriendelijke toestanden te transformeren.

4.2.1.1.2 Evaluatiegesprek

Nadat de leerlingen tot actie zijn overgegaan in de inspringronde, volgt het evaluatiegesprek. De begeleider stelt de vraag of ze de dingen die ze daarnet veranderd hebben ook in het echte leven zouden doen. Als ze in de toekomst een feestje organiseren, met vrienden afspreken wie wat meebrengt, enzovoort. Zullen ze dan dat feestje op zo'n milieuvriendelijk mogelijke manier organiseren? Een meisje oppert dat ze niet als enige zal opruimen als iedereen alles op de grond smijt. Iemand anders zegt dat ze dat dan juist wel moet doen, dat ze moet proberen het verschil te maken. De discussie is op gang gezet. Terwijl we dit gesprek voeren worden er donuts en drankjes uitgedeeld en wordt de vraag gesteld of we uit bekertjes zullen drinken of blikjes. Weer wordt er gediscussieerd: blikjes zijn recyclebaar, bekertjes afwassen houdt in dat er water verbruikt moet worden. De begeleider vraagt of er dingen uit het toneeltje herkenbaar zijn. De stelling 'Beter teveel dan te weinig' wordt aangehaald en de begeleider geeft eerlijk toe dat ze bij het aankopen van de donuts geteld heeft dat ze met twintig ruim zal toekomen. Dit gezegde blijkt bij iedereen ingeprent te zijn. Gelukkig worden sommige gangbare doch achterhaalde woorden of uitspraken reeds vervangen door nieuwe, bijvoorbeeld consuminderen in de plaats van consumeren. Iemand vertelt hoe haar mama voor een feestje teveel sandwiches had gekocht en daarna aan de feestgangers de overschotten uitdeelde. In restaurants is die trend er gelukkig ook: als er eten over is, kan je tegenwoordig haast altijd de overschot meenemen naar huis. De begeleider linkt naar de leerstof 'Earth Overshoot Day'. Er is één ding in het toneeltje waar niemand iets over gezegd heeft, of veranderd heeft: Marie die zegt 'Gooi alle afval maar in deze zak!'. Iemand zegt dat er geen tijd voor was om te sorteren. Iemand anders reageert: 'We moeten er tijd voor maken'. Met deze wijze woorden wordt het evaluatiegesprek afgerond.

4.2.1.2 Analyse van de individuele vragenlijsten

Tijdens de gesprekken waren er leerlingen die niet of nauwelijks het woord namen. Er is bijvoorbeeld een Okan leerling die liever niet in groep praat omdat ze moeite heeft met Nederlands. Een andere leerling is doof en heeft een tolk bij. Ook zij moet haar moed bijeenrapen om in groep te praten. Vandaar de individuele vragenlijst, zodat ook deze leerlingen hun mening kunnen geven. De tolk heeft de vragenlijst ook ingevuld. Zij is een leerkracht verpleging op pensioen. Ook haar mening is interessant. In totaal werden er veertien vragenlijsten ingevuld (zie Bijlage C). De vragen doorlichten alle stappen van de aangepaste ontworpen FFT alsook hun mening omtrend het onderzoek. Sommige leerlingen hebben niet aan alle stappen kunnen deelnemen, vandaar de categorie 'Niet ingevuld'. Ook de tolk heeft vragen die voor haar niet van toepassing zijn, niet beantwoord. Deze keer is niet gekozen voor grafieken omdat het heel veel vragen zijn en gezien het een kwalitatief onderzoek is, zijn de antwoorden van de leerlingen interessant. Kanttekening is dat waarschijnlijk niet alle vragen duidelijk waren, gezien sommige antwoorden 'vreemd' zijn. Dat kan aan de vraagstelling zelf liggen of misschien aan de drie Okanleerlingen die moeite hebben met Nederlands.

THEORIELESSEN Mens & milieu

Vraag 1 Vind je het belangrijk/nuttig dat jullie eerst de theorielessen kregen over

Thema Mens & milieu alvorens we het forum theater deden?

Ja (14)

Daardoor weten we al meer over het thema, kunnen we beter begrijpen wat goed en slecht is en gebruiken in de opwarming en het inspringen. (12)

[Voorkennis is nodig. Praktijk zonder theorie is geen goed idee.](#)

Vraag 2 Had je tijdens de theorielessen al het gevoel dat je je gedrag zou moeten/willen aanpassen, rekening houdend met milieu en duurzaamheid?

Ja (10)

Doorheen de lessen merk je dat mensen de oorzaak zijn van de vervuiling.

Soms besef je de impact van je daden niet. Kleine dingen kunnen een groot gevolg hebben.(3)

Ik ga nu meer aandacht besteden aan de natuur.

Dit soort lessen laten mij nadenken over de wereld en wat er echt gebeurt. Ik gebruik dingen die ik leer in het dagelijks leven.

We moeten toekomstgericht denken en niet alleen wat nu het beste is.

Want iedereen is tegenwoordig minder milieubewust dan vroeger.

Want als iedereen doet wat hij/zij wilt, dan zal de aarde snel achteruit gaan.

Nee (4)

Want wij leven al zo milieuvriendelijk en duurzaam mogelijk.(3)

Vraag 3 Waren er in de theorielessen dingen waardoor je dacht 'Oei, dat doe ik niet (goed), dat moet ik veranderen in mijn gedrag.'?

Ja (6)

Minder deo gebruiken.(2)

Ik heb denk ik wel een grote ecologische voetafdruk.

Ik denk dat ik nog zuiniger kan leven.

Nee (8)

Ik kan moeilijk opeens stoppen met iets te doen dat een [gewoonte](#) is geworden.

Ik doe al veel dingen goed, maar later moet ik nadenken over een auto met uitstoot, enzovoort. (3)

Vraag 4 Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over de theorielessen?

Ja (3)

Dankjewel voor je positiviteit en de lessen!

[Minder theorie.](#)

Nee (11)

Ik vond het goed. Alles was duidelijk en interessant. (5)

DRAMA TIJDENS THEORIE

Vraag 1 Hoe vond je die dramaoefeningen tijdens de theorielessen?.....

[Leuk, ontspannend, leerrijk, afwisselend.](#) (5)

Grappig, ik heb ervan genoten ook al [durfde ik zelf niet meedoen](#), want ik durf niet snel voor mensen optreden.

Een interessante manier om [leerstof te verwerken](#), te [herhalen](#) en het werkte zeker om het beter te [onthouden](#).(2)

Je leert nieuwe dingen over het thema en [van elkaar](#).

Leuke manier om te [controleren of je het begrijpt](#).

Niet zo leuk, dat is mijn ding niet.(2)

Vraag 2 Vond je het nuttig dat we af en toe zo een dramaoefening of spelletje deden?

Ja (12)

Da's leren zonder het door te hebben.

Da's **leerstof verwerken op een leuke, creatieve manier.**(2)

Leerstof **onthouden** op een **leuke manier**.

Want daardoor is de **klas meer hecht** met elkaar. Je leert **elkaar beter kennen op een andere manier**.

We leerden acteren en daardoor konden we **makkelijker inspringen** bij het toneeltje.

Als **herhaling** en **daarna kan je weer beter opletten** in de les.

Leuke manier om te **controleren welke woorden je al kent**.

Als je toneel speelt probeer je **zelfzeker** te zijn en dat heb je ook **nodig in het dagelijks leven**.

Geen idee (1)

Nee (1)

Het heeft niet veel effect gehad op mijn performance.

Vraag 3 De bedoeling van die dramaoefeningen en toneelspelletjes was om al een beetje te wennen aan toneelspelen met elkaar en jullie erop voor te bereiden om te durven inspringen tijdens het inspringtoneel. Is dat doel volgens jou gelukt?

Ja (7)

Bij elke dramaoefening **durfde ik telkens meer**.

Je merkte dat sommigen bij het toneel **wel durfden** spreken omdat we dat ervoor al hadden gedaan.

Ik had nooit gedacht dat ik zou **durven** inspringen, maar door de gewenning aan de dramaoefeningen **heb ik het wel gedaan**.

Want er werd vaak gezegd dat je niks verkeerd kan zeggen of doen en zo **leer je ook een hele andere 'wereld' kennen**.

De leerlingen werden **voorbereid** op wat komen zou. (2)

Geen idee (1)

Was er die les niet.

Nee (6)

Niet veel leerlingen **durfden** bij het toneel naar voren gaan om het te doen.

Bij mij lukte dat niet. Ik heb erg veel **plankenkoorts**. Bij anderen heeft het wel geholpen. (4)

Vraag 4 Hebben die dramaoefeningen geholpen om de moeilijke, nieuwe woorden van dit thema beter te onthouden?

Ja (10)

Zo heb ik best veel moeilijke woorden kunnen **onthouden**.

Er werd meer **herhaald** en dat helpt om te **onthouden**. (3)

Door ze op een **andere, leuke manier** te verwerken, **onthield** ik ze beter. (3)

De leerkracht **overdreef** bij sommige woorden waardoor het **goed bleef hangen**.

Geen idee (1)

Nee (2)

Ik kende al veel van het thema.

Alleen het **onthouden** ging beter.

Vraag 5 Hadden deze toneelspelletjes/oefeningen nog andere positieve effecten/nut op de theorieles of op jou?

Ja (11)

Ik kon de leerstof beter **onthouden**.

Het heeft me tot inzicht gebracht.

Positief effect op mijn lachspieren.

Een link van leerstof naar gedrag is een goede invalshoek.

De **afwisseling** was fijn. (2)

Ik leerde er meer over.

Geen idee (1)

Nee (2)

Vraag 6 Denk jij dat af en toe een dramaoefening voor/tijdens of op het einde van een theorieles deze les kan verbeteren?

Ja (12)

Om de leerstof van de vorige les te **herhalen** of de les zelf **samenvatten**. (2)

Dan doet iedereen met **plezier** mee en leren we er **samen** iets van.

Leuke dingen herinner je je beter dan een **gewone, saaie les**.

Het maakt de **les minder langdradig** en maakt je **dag beter**.

Zo moeten ze de leerstof ook eens **vanuit een andere hoek** bekijken.

Dan zijn we **meer gemotiveerd** om de les te volgen.

Je **onthoudt dingen beter** als je ook een beetje fun hebt.

Eventjes je **hersenen rust** geven.

Geen idee (1)

Nee (1)

Het is gezellig maar niet evident.

Vraag 7 Hadden deze toneelspelletjes en dramaoefeningen negatieve effecten op de theorieles of op jou?

Ja (1)

Er is **minder tijd** voor de theorielessen, maar als dat goed gepland is, zie ik geen probleem.

Nee (13)

Het was heel leuk, omdat je de **leerstof op een leuke manier verwerkt**. (2)

Minder tijd voor de theorieles.

Vraag 8 Zou jij leerkrachten aanraden om af en toe eens zo'n dramaoefeningetje te doen in een theorieles?

Ja (12)

De spelletjes zijn een soort **geheugensteuntje** voor de leerstof.

Het is leuk om **met de hele klas** iets fijns te doen. (3)

Het helpt echt om te **onthouden**, zelfs na de vakantie wist ik nog veel hierdoor. (3)

Het **schept een goede band** en verplicht leerlingen **uit hun comfortzone** te komen.

De **afwisseling** is welkom.

Geen idee (1)

Nee (1)

Niet elke leerling voelt zich er comfortabel bij.

Vraag 9 Denk je dat niet-toneelleerkrachten deze toneeloefeningetjes ook kunnen uitvoeren in hun klas?

Ja (9)

Maar waarschijnlijk niet zo goed als dramaleerkrachten. (2)

Het zijn kleine oefeningen, je hoeft geen specialist te zijn.

Als je voor je eigen klas durft staan, kan je ook toneelspelen.

De meeste leerkrachten hebben ook een creatieve kant. (2)

Als wij het kunnen, kan iedereen het.

Misschien (1)

Hangt van de leerkracht af.

Nee (4)

Doordat ze geen ervaring hebben met deze dramaoefeningen weten ze niet hoe ze kinderen uit hun comfortzone kunnen halen.

Ze kennen niets van acteren, waarom zouden ze het dan doen? (3)

Vraag 10 Heb je een idee in welke lessen/vakken deze dramalesjes zouden passen?

Ja (9)

(Kunst)geschiedenis, aardrijkskunde, alle theorievakken behalve talen.(4)

Nederlands(2)

Frans(1)

Godsdienst, taalvakken, sociaal gerichte vakken.

LO(1)

Wiskunde(1)

Alle vakken.

Nee (5)

Elk vak is anders.

Kan bij elke les, als er goed over nagedacht wordt. Maar niet elke leerkracht kan dat.

Vraag 11 Vind je die dramaoefeningen tijdens de theorielessen een goed idee?

Een goed idee (13)

De leerlingen worden **zowel mentaal als fysiek gestimuleerd** en na een spelletje ben je **geconcentreerder**.

Af en toe, niet altijd, dan wordt het waarschijnlijk voor sommigen saai.(2)

Ik zou dit vaker willen doen.

Als er een goed **evenwicht is tussen beide** en een **evaluatie** is dat zeker een meerwaarde.

Geen idee (1)

Vraag 12 Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over drama tijdens theorie?

Ja (1)

Volgende keer wil ik er heel graag bij zijn.

Nee (11)

Alles was duidelijk en superleuk.(2)

DRAMA MET ACTEURS (twee leerlingen niet aan deelgenomen)

Vraag 1 De bedoeling hiervan was om een beetje op te warmen, wat lossier te worden, om in de toneelsfeer te komen, na een hele dag 'gewone' lessen. Is dat doel volgens jou gelukt?

Ja (11)

Door elkaar te leren kennen, begonnen we wat lossier te komen en **durfde ik veel meer**.(3)

De sfeer werd beter.(2)

Laagdrempelig.

Want het is wennen in het begin.

Ik had er veel zin in, maar was nerveus, maar dat ging snel weg.

We waren minder gestresseerd door school.

Geen idee (1)

Vraag 2 De bedoeling was ook om jullie te laten kennis maken en wennen aan de acteurs. Hopende dat jullie dan makkelijker zouden durven inspringen en samen spelen met de acteurs. Is dat doel volgens jou gelukt?

Ja (11)

Als je elkaar kent, durf je meer.

Iedereen heeft iets durven zeggen.

Ik vond de acteurs best lief en ze speelden goed. Het was fijn met hen.

We lachten en praatten met de acteurs, zo konden we wennen aan elkaar. (2)

Er is vaak geklapt om in te springen, ook van mensen waar ik het niet van dacht.

Nee (1)

Vraag 3 De bedoeling was om terug een beetje in het thema 'Mens & Milieu' te komen. De theorie over milieu terug op te frissen. Is dat doel volgens jou gelukt?

Ja (10)

Door het balspel en het theaterstuk is veel terug gekomen. (2)

Want de leerstof van dat thema was goed en duidelijk verwerkt in het toneelstuk.

Over jongerengedrag en recyclage wel.

Ik moest weer denken aan alles wat we geleerd hadden. (2)

Nee (2)

Ik dacht alleen maar aan donuts.

Ik wist alles nog, maar indien niet, zou het wel geholpen hebben.

Vraag 4 Waren er nog andere positieve effecten van deze dramaspelletjes met de acteurs als opwarming?

Ja (7)

Ik heb me meer opengesteld na de opwarming.

We hebben elkaar beter leren kennen.

Dit helpt om je comfortabel te voelen bij nieuwe mensen.

Het verbeterde de sfeer.

Ik heb oplossingen leren toepassen.

Geen idee (3)

Nee (2)

Vraag 5 Waren er negatieve aspecten aan deze dramaspelletjes met de acteurs als opwarming?

Geen idee (2)

Nee (10)

Iedereen durfde meedoen.

Vraag 6 Vind je die dramaspelletjes samen met de acteurs een goed idee?

Goed idee (11)

Je leert nieuwe mensen kennen. (2)

Het was heel fijn met de acteurs.

Geen idee (1)

Vraag 7 Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over drama met acteurs?

Nee (12)

Het was perfect. (2)

VOORSTELLING & NOTAS

Vraag 1 Vind je dat de acteurs goed voorbereid waren? (tekstkennis, acteren, acties, reageren op het inspringen, enzovoort)

Ja (12)

Zeker, ze deden het prima, voor een wildvreemde klas.

Ze deden de tweede keer precies hetzelfde, dus ze kenden het goed.

Knap hoe ze stopten en dan weer verder konden spelen.

Alleen de deo lag niet op zijn plaats.

Vraag 2 Vind je het fijn dat de acteurs jongeren waren? Of had je liever volwassen acteurs?

Jongeren (9)

Sluit beter aan bij [onze leefwereld](#).

Wij [denken hetzelfde](#).

Wij [begrijpen](#) elkaar beter.

Nice, daar voel ik me **comfortabel** bij.(2)
Onze leeftijd en daardoor **is omgaan met elkaar makkelijker**.(3)
Je herkent jezelf in hen.

Maakt niet uit (3)

Maar paste wel voor de rollen van het toneelstuk.

Vraag 3 Kon je alles en iedereen verstaan?

Ja (12)

Ze spraken duidelijk.

Vraag 4 Was het verhaal duidelijk?

Ja (12)

Het is een heel herkenbaar verhaal dat iedereen kan overkomen.(2)

Ik snapte alles.

Ik voelde de sfeer en kon me er helemaal in verplaatsen.

Vraag 5 Vind je het verhaal/toneeltje gepast voor het Thema Mens & Milieu?

Ja (12)

Want de jongeren letten niet op en vervuilden alles.

Alles wat we geleerd hadden werd besproken. (3)

Vraag 6 Vind je dat het verhaal/toneeltje voldoende aanleunde bij de leefwereld van jongeren?

Ja (11)

Het kan bij iedereen gebeuren die een geheim feestje geeft.

Zo gaat het gewoon, gaan we niet moeilijk over doen.(4)

Geen idee (1)

Vraag 7 Duurde het toneeltje:

Te kort (3)

Ik had langer verwacht.

Was echt leuk om naar te kijken, maar ik snap wel dat we niet genoeg tijd hebben.(2)

Net lang genoeg (9)

Was een krachtig toneeltje.

Het was het laatste lesuur, als het nog langer had geduurd was het moeilijk geworden om op te letten.

Er werden genoeg voorbeelden gegeven.

Vraag 8 Wat vind je ervan dat dit toneeltje in de klas doorging?

Goed (8)

Dat is hun vertrouwde omgeving. (2)

Maar ook minder want het was te licht. (2)

Uniek toneel in de klas!

Fijn om iets langer te blijven en samen te praten en donuts te eten. (2)

Hoefte niet in een theaterzaal, de omgeving en het verhaal waren duidelijk.

Niet goed (4)

Het was te klein in de klas, een theaterzaal was beter geweest.

Was tof geweest op een podium. (5)

Daardoor klopte de omgeving niet.

Slechte belichting in de klas.

Vraag 9 Denk je dat dit toneeltje ook gespeeld kan worden door niet-acteurs?

Ja (6)

Met genoeg voorbereiding en tekst vanbuiten leren moet dat wel lukken.(3)
Iedereen kan dat.

Geen moeilijk toneelstuk.

Geen idee (5)

Hangt af van persoon tot persoon.

Emoties spelen zal misschien moeilijk zijn.

Nee (1)

Dan zou het niet goed gaan.

Niet als het inspringen erbij komt kijken.

Vraag 10 Zou het een goed idee zijn om dit toneeltje te laten spelen door een klas en tonen aan een andere klas? Bijvoorbeeld jullie klas speelt het toneeltje voor een andere klas die ook Thema 9 Mens en milieu hebben gehad?

Ja (6)

Zolang er niet teveel lestijd in kruipt.

Gezellig, 2 klassen bij elkaar en het is dezelfde leeftijd.(2)

Ik zou dat fijn vinden, maar ik snap ook als de anderen het niet willen.(2)

Geen idee (2)

Nee (4)

Niet iedereen durft dat.

Dan gaat het niet zo serieus genomen worden.

Ik wil geen toneel spelen.(2)

Vraag 11 Tijdens het toneeltje kon je NOTA'S NEMEN, wat je allemaal niet milieu-vriendelijk vond. Vond je het nuttig om dit te doen, als geheugensteuntje om later te gebruiken bij het inspringen/veranderen?

Ja (11)

Het was ook weer herhaling van de leerstof.

Dan had je zicht op het script en wist je wanneer je kon inspringen.(2)

Zo kon ik beter onthouden wat fout was.(2)

Als je dan iets vergeet, kan je terugkijken.

Ik heb veel nota's genomen en dat hielp echt wel.

Nee (1)

Ik kon alles onthouden, had het papier niet nodig

Vraag 12 Vind je dat er genoeg dingen gebeurden in het toneeltje die niet ok waren, die je kon veranderen?

Ja (11)

Het zou niet fijn zijn als er teveel fout ging.

Als het elke seconde stil gelegd wordt is het niet fijn.

Precies goed!

Er gingen veel dingen mis.(3)

Sommige dingen waren wat moeilijker te vinden en dat maakte het fijn.

Geen idee (1)

Vraag 13 Toen je het toneeltje zag, kreeg je toen al het gevoel 'Oh nee, dat kan niet, dat zou ik nooit of anders doen.'?

Ja (7)

Ik kreeg er **stress** van als mensen zoveel vervuilen.
Al die blikjes op de grond. Ik zou dat meteen weggooiden
Ik wou die flessen opruimen.
Soms was de rommel echt teveel. Normaal heb je ergens toch wel een vuilbak.
Ik was alles aan het toepassen op hoe ik het zelf in het echt zou doen.
Nee (5)

Vraag 14 Vind je het toneeltje choquerend genoeg? Schudt het je wakker?
Ja (2)

Er gebeurden choquerende dingen. Het is belangrijk dat jongeren doorhebben hoe erg het eraan toegaat.

Geen idee (2)

Nee (8)

Mag nog wat erger, extremer.(5)

Was soms nog te lief.

Het mag dramatischer.

Vraag 15 Heb je zelf niet milieu-vriendelijke ideeën om in het verhaaltje te steken of om het nog choquerender te maken?

Nee (12)

Ik denk alleen milieu-vriendelijk.

De dingen in het toneel waren erg goed en duidelijk.

Vraag 16 Vind je dat er dingen gebeuren in het toneeltje die volgens jou niet kunnen in klasverband? Bijvoorbeeld: roken, sterke drank, kussen, flirten, enzovoort.

Ja (1)

Roken en sterke drank is slecht voor je gezondheid.

Geen idee (1)

Nee (10)

Het was een serieus toneel over vervuiling en ik vind dat alles gezegd of gedaan mag worden om de jongeren te choqueren.

We zijn oud genoeg en weten wat dat allemaal is.

Want dat gebeurt in real life ook.(2)

Dat is wat jongeren doen, zo was het realistisch.(2)

Vraag 17 Wat vind je van het decor?

Ok.(4)

Genoeg voor in een **kleine klas**.

Eenvoudig maar goed voor het verhaal. (2)

Cool. (2)

Heel duidelijk, ik wist meteen waar het zich afspeelde.(2)

Realistisch.

Vraag 18 Wat vind je van de muziek?

Ok.(4)

Leuk. (2)

Was ok, maar kon beter.

Mocht soms wat langer doorspelen.

Past bij het verhaal.(4)

Vraag 19 Wat vind je van de belichting?

Ok.(3)

Er was een scene waar ze in het donker dansten, maar dat lukte niet zo goed doordat het te licht was in de klas.(3)

Slecht, er was teveel licht in de klas. (3)

Had beter gekund.

Sommige dingen waren moeilijk te zien.

Paste bij het decor.

Daar heb ik niet op gelet.

Vraag 20   Wat vind je van de kledij van de acteurs?

Ok.(4)

Alledaagse kleren.(2)

Typisch de stijl van jongeren.(3)

Past bij het verhaal.(2)

Niet geschikt voor een party.

Vraag 21   Was het leuk geweest als er nog ander publiek bij was geweest?

O ouders van de spelers (1)

O ouders van de leerlingen

O andere leerkrachten (2)

O directie(2)

O andere leerlingen (van een andere klas)(7)

O geïnteresseerden die jij niet kent

O andere? .....

Ja (8)

Hoe voller, hoe gezelliger.

Dan kregen zij ook extra info over het thema.

Voor een grotere groep is minder awkward voor de acteurs dan voor een kleine groep.

Zo kan de school leuke manieren vinden om les te geven.

Geen idee (1)

Nee (3)

De kleine klasgroep is fijn.

Ik ben zelfzekerder bij mijn eigen klasgenoten.

Vraag 22   Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over 'Voorstelling en nota's'?

Ja (1)

Het toneel heeft mijn kijk veranderd.

Nee (11)

Het was weer leuk en gezellig! (3)

DISCUSSIERONDE

Vraag 1   Vind je het nuttig om na de voorstelling even samen te praten over wat we allemaal gezien en opgeschreven hadden?

Ja (10)

Dan hoor je dingen die jou niet waren opgevallen.(2)

Fijn, om andere meningen te horen.

Dan ontdek je dingen die je gemist hebt.

Fijn om te horen wat de anderen erover denken.(2)

Je kan leren van de dingen die anderen doen.

Leuk en leerzaam.

Niet ingevuld (3)

Vraag 2 Het doel van dit gesprek was om te ontdekken dat er verschillende meningen zijn afhankelijk van de waarden, normen die we hebben. Werd dat voor jou duidelijk in dit gesprek?

Ja (9)

Er werden veel verschillende meningen gegeven.(2)

Zo wist je hoe de anderen erover denken of doen in deze situaties.(2)

Nee (1)

We moeten uiteindelijk allemaal hetzelfde doen om de aarde te helpen.

Niet ingevuld (3)

Vraag 3 Vanwaar denk jij dat je je waarden, normen hebt gekregen? (meerdere mogelijkheden)

O mezelf (6)

O ervaringen (7)

O ouders/opvoeding (8)

O vrienden (9)

O familie (6)

O cultuur (2)

O literatuur (1)

O social media (4)

O geloof (1)

O films (2)

O nieuws (2)

O andere, welke: .....

Niet ingevuld (3)

Vraag 4 Vind je het interessant/nuttig om de mening van anderen te horen?

Ja (10)

Want dan ontdek je misschien verschillen en kan je gaan discussiëren.

Er waren dingen waar ik nog niet aan gedacht had.

Zo kan je zelf ook nog bijleren van anderen. (4)

Zo ontdek je wat anderen bedoelen en misschien hebben ze gelijk.

Zo kan je elkaar helpen.

Niet ingevuld (3)

Vraag 5 Het doel van dit gesprek was ook om af te spreken wie wat wanneer zou willen gaan veranderen in het toneeltje. Heeft het gesprek jou daarmee geholpen?

Ja (5)

Ik heb samen met mijn vriendin afgesproken wat we gingen doen.

Ik kreeg veel ideeën, maar ben niet gegaan door de plankenkoorts.

Nee (5)

Als ik het toneel zag wist ik wat ik wou veranderen.

Ik durfde niet te acteren.

Voor het toneel lette ik al op om duurzaam te zijn.

Niet ingevuld (3)

Vraag 6 Hielp het gesprek ook om in te zien wanneer je dan ongeveer zou moeten klappen en inspringen?

Ja (5)

Want dan had je ook een idee wat de anderen gingen doen.

Ik wist sommige momenten en de oplossingen ervoor.

Nee (4)

Dat wist ik al toen ik het opschreef.

[Ik wist niet wie op welk moment ging klappen.](#)(2)

Het is mij niet gelukt.

Niet ingevuld (4)

Vraag 7 Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over de discussieronde?

Nee (10)

Het was fijn.(2)

Niet ingevuld (3)

DE INSPRINGRONDE

Vraag 1 Was het duidelijk voor jou wat de bedoeling is van de inspringronde?

Ja (12)

Het is meerdere malen duidelijk uitgelegd.(3)

In het begin verwarrend, uiteindelijk begreep ik het.

Vraag 2 Ben je zelf ingesprongen?

Ja (5)

Om iets grappigs te doen.

Was leuk om te doen.(3)

Want niemand sprong in bij het 'meisjes moeten poetsen' gedeelte.

Nee (7)

[Als ik wou inspringen werd dat net voor mij gedaan.](#)

Ik durfde niet.(2)

Ik ben erg verlegen.

Ik ben eerder stil in een grote groep.

Ik ben de tolk.

Vraag 3 Hoe was dat voor jou om (niet) in te springen in het toneeltje? Hoe heb je dat

Heel fijn om te doen. (2)

In het begin raar, maar later begon ik wat losser te komen en ging het vlotter.

Niet speciaal, alsof ik mijn vinger opsteek in de les.

Jammer dat telkens iemand mij voor was, maar ik heb wel genoten.

Het was leuk geweest als ik dat had gedaan, maar ik wou niet voor publiek, ook al was het mijn klas.

Ook al [durfde ik zelf niet, het was heel leuk om te zien.](#) (2)

[Ik kon mijn ideeën niet laten weten, maar uiteindelijk hadden mijn klasgenoten ongeveer dezelfde ideeën.](#)

Niet ingevuld (3)

Vraag 4 Er zijn verschillende mogelijkheden om het toneeltje te veranderen. Welke zou jij kiezen? (meerdere mogelijk)

inspringen en zelf heel het toneeltje verder meespelen

inspringen en na de handeling of de tekst te veranderen terug gaan zitten bij het publiek (6)

hardop zeggen welke acteur wat moet veranderen en zelf blijven zitten (9)

het scenario herschrijven, als taak bijvoorbeeld (4)

andere:....

Waarom kies je hiervoor?

Lijkt mij het leukste en gezellig.(2)

Dan zit je niet de hele tijd.

Ik durf niet inspringen. (2)

Ik denk dat veel mensen **niet durven** inspringen omdat iedereen dan naar je kijkt.

Blijven zitten of er een taak over maken is dan makkelijker. (2)

Zo hou je rekening met de mensen **die plankenkoorts** hebben. (3)

Vraag 5 Denk je dat het effect hetzelfde is als het publiek het gewoon zegt wat de acteurs moeten doen?

Ja (6)

De acteurs zullen het wel snappen.

Geen idee (2)

Nee (4)

De leerlingen kennen het scenario niet, zou moeilijk zijn.

Want dan is er geen interactie tussen de spelers en het publiek.

Want het toneelstuk verandert.

Dan blijft het niet bij woorden, worden het daden.

Vraag 6 Vind je dat de acteurs de veranderingen goed aanpakten en doorspeelden?

Ja (12)

Ze improviseerden meteen.(4)

Ze speelden gewoon door.(2)

Ze bleven in hun rol.

Daarna deden ze het juiste.

Vraag 7 Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over de inspringronde'?

Nee (12)

Het was erg veel lachen.

Het verliep heel goed!

EVALUATIEGESPREK - GEDRAG

Vraag 1 Na de inspringronde hebben we gezellig samen geëvalueerd en zijn nagegaan of we in het echte leven ook dingen zouden veranderen rekening houdend met het milieu. Wat vind je van dit gesprek, dit afsluitmoment?

Niet ingevuld (3)

De meningen van anderen en wat zij thuis doen, laat je nadenken. Helpt verwerken.

Het was nodig om even terug serieus over het verhaal te praten.

Fijn, nog even nalachen over sommige momenten.

Fijn, wat napraten met de anderen.(2)

Leuk om te horen dat ook anderen bezig zijn met het milieu.

Vraag 2 Vind je dat het goed gelukt was? Dat het toneeltje milieu-vriendelijker geworden was?

Ja (11)

Er zijn veel dingen veranderd.

Niet ingevuld (3)

Vraag 3 Denk je dat er nog kansen zijn blijven liggen? Dat het nog verbeterd had kunnen worden?

Ja (3)

Er zijn vast dingen waar we niet op gelet hebben.

Er waren nog dingen die beter konden.

Nee (9)

We hebben veel veranderd.
Niet iedereen zei iets.
Niet ingevuld (3)

Vraag 4   Hoe zou het komen dat niet alles volledig milieu-vriendelijk is gemaakt?

Niet iedereen zei iets.
Er waren heel veel mistoestanden, daardoor is niet alles aangepast.
Niet aan gedacht of een andere mening erover.
Het is onmogelijk om alles milieuvriendelijk te maken, maar als we allemaal ons best doen, zal het uiteindelijk wel goed komen. Het kan verminderen. (2)
Geen idee (1)
Niet ingevuld (4)

Vraag 5   Jullie hebben nu bewezen dat jullie hier en nu zelf situaties kunnen veranderen!
Denk je dat je dat nu in het dagelijks leven ook zal doen?

Ja (11)
We willen ook nog een mooie aarde hebben als we oud zijn. (2)
Ik deed dat al. (2)
Zorgen dat alles in de juiste vuilnisbak terecht komt.
Je kent de oplossingen, maar je moet het dan ook doen.
Ik ga meer nadenken als ik iets koop, of het niet teveel afval is en of de verpakking herbruikbaar is.
Niet ingevuld (3)

Vraag 6   Als jij en je vrienden een feestje gaan organiseren, ga je dan terug denken aan het
toneeltje en je gedrag aanpassen, rekening houdend met het milieu?

Ja (9)
Opruimen na het feestje en zorgen dat er genoeg vuilbakken zijn. (2)
Afval vermijden.
Geen plastic gebruiken, alles opruimen en sorteren en zeker geen giftig spul in de wc doen.
Grote flessen, grote zakken chips ipv kleine. (2)
Plastic bekertjes herbruiken.
Niet teveel eten kopen.
Geen eten weggooien, restjes meegeven aan gasten.
Nee (2)
Want ik deed dat al.
Want op dat moment denk je daar niet aan.
Niet ingevuld (3)

Vraag 7   De wereld verandert snel. Bij beslissingen wordt er vaak geen of weinig rekening
gehouden met de gevolgen voor onze planeet. Onze aarde lijdt daaronder en het is
het hoog tijd dat mensen/bedrijven/landen... hun waarden en normen gaan
veranderen. Heb jij het gevoel dat je jouw waarden, normen moet veranderen?

Ja (5)
Ik sorteer soms nog niet goed. (2)
Wat je ook doet, het kan altijd beter.
Als ik verander, gaan anderen mij misschien volgen.
Nee (4)
Ik let al goed op. (4)
En ik wil daar ook niet extreem in worden.
Ik weet het niet. (1)

Ik snap de vraag niet.

Niet ingevuld (3)

Vraag 8 Zou jij je waarden en normen die als het ware een referentiekader vormen van waaruit jij je mening vormt en beslissingen neemt ook veranderen als deze niet overeenkomen met het referentiekader van je ouders, van je vrienden, enzovoort?

Ja (2)

Nee (3)

Ik hou me liever aan de gewoontes van mijn ouders, hoe ik ben opgegroeid.

Ik weet het niet. (2)

Ik verander niet snel van mening.

Ik begrijp de vraag niet. (4)

Niet ingevuld (4)

Vraag 9 Heeft dit toneel jou kunnen overtuigen dat jij iets kan betekenen voor de planeet door in jouw beslissingen rekening te gaan houden met het milieu?

Ja (8)

Alle beetjes helpen. (2)

Maar alleen kan ik de wereld niet helpen, daarvoor moet je met veel zijn.

Nee (2)

Alleen kan ik niks betekenen.

Ik hou al rekening met het milieu, maar het kan misschien nog wel beter.

Het deed me goed nadenken over sommige dingen die ik deed en die ik niet meer zal doen.

Ik weet het niet. (1)

Niet ingevuld (3)

Vraag 10 Kan je concreet dingen opnoemen die je in het vervolg in het echte leven anders gaat aanpakken, milieuvriendelijker?

Ja (7)

We sorteren en kopen geen waterflessen meer, hebben een watermachine.

Glazen flessen kopen en grote zakken chips in de plaats van kleine.

Minder kleine flesjes kopen.(2)

Minder eten verspillen.

Nee (3)

Want ik doe ze al goed.(2)

Ik weet het niet. (1)

Niet ingevuld (3)

HET ONDERZOEK

Vraag 1 Wat vind je van de FORMULE zoals ze nu is: Theorielessen met dramaoefeningen in / Opwarming van het publiek & acteurs samen / optreden door de acteurs + nota's nemen / gesprek met publiek / 2de optreden met inspringen van het publiek / korte nabespreking?

Goed (8)

Werkt goed (2)

De leerkracht creëert een band met de leerlingen en houdt de les interessant.

Een fijne volgorde.

Niet ingevuld (2)

Vraag 2 Hoe heb jij deze manier van les krijgen ervaren? Hoe voelde je je daarbij?

Leuk om te doen. (8)

Interessant en hulpvol bij het [onthouden van leerstof.](#) (2)

[Zeer leuke ervaring.](#)

Fijne lessen! Jij gaf ze leuk.

[Eens iets anders dan op een stoel naar de les zitten te kijken.](#)(4)

Ik durfde dat niet. (2)

Niet ingevuld (2)

Vraag 3   Heb je het gevoel dat deze FORMULE je helpt met de leerstof, die te begrijpen en te onthouden?

Ja (10)

Omdat we [extra herhalen.](#) (2)

De leerstof zit langer in mijn hoofd. (3)

[Ik onthoud de moeilijke woorden beter.](#)

Nee (2)

Ik ken de leerstof niet meer zo goed.

Het is niet letterlijk de leerstof.

Niet ingevuld (2)

Vraag 4   Zou je iets willen veranderen/verbeteren aan de FORMULE zoals ze nu is?

Ja (2)

Minder lang maken.

Nee (10)

Deze werkt prima.(2)

Niet ingevuld (2)

Vraag 5   Denk je dat leerlingen tot gedragsverandering kunnen komen door enkel THEORIELESSEN te krijgen over Mens & Milieu?

Nee (11)

[Ze leren de theorie maar niet hoe ze het kunnen toepassen.](#)

De helft vergeet de uitleg.

Je leest het, maar denkt er niet bij na.

[Als je een doener bent, geen denker dan ga je door dit toneeltje iets doen en terwijl ook denken.](#)

Sommige mensen veranderen niet.

[Alleen theorielessen gaan de gedachten van de leerlingen niet veranderen.](#)

Ik weet het niet. (2)

Hangt ervan af of de persoon wil veranderen.

Niet ingevuld (2)

Vraag 6   Denk je dat door het FORUM THEATER te doen de kans groter is dat leerlingen hun gedrag gaan veranderen?

Ja (8)

[We staan er langer bij stil, zien in dat er een groot probleem is.](#)

[Theorieles is saai en langdradig en dit fleurt het op.](#)

Nu weten ze hoe ze de [theorie kunnen toepassen.](#) (3)

Ze moeten veel beter opletten wat ze doen.(2)

[Ze denken er beter bij na en de uitleg wordt leuker.](#)

Het heeft meer effect op sommigen.

Nee (1)

[Hun gedrag hangt niet alleen hiervan af.](#)

Ik weet het niet. (2)

Hangt af van de leerling.

Niet ingevuld (2)

Vraag 7 Door FORUM THEATER te spelen en in te zetten in het onderwijs, wil ik leerlingen aanzetten tot nadenken, zelfs tot verandering van hun gedrag of gewoonten. Denk je dat dat kan lukken?

Ja (11)

Ik denk meer na dan bij gewone lessen.(4)

Zal moeilijk zijn, maar als je ernaar streeft zal het lukken.

Want je doet iets en denkt er meteen over na.

Hangt af van de betrokkenheid van de leerling.

Nee (1)

Want iedereen is anders.

Geen idee (1)

Niet ingevuld (1)

Vraag 8 Ik zou ook graag dramaspelletjes en oefeningen willen inlassen in theorielessen. Vind je dat een goed idee?

Ja (12)

Ik heb dezelfde mening.

Het maakt de les interessanter, aangenamer en daarna kan je ook weer beter opletten.(2)

Want het was inderdaad leuk om te doen.(4)

Je begrijpt de leerstof beter.

Er zullen altijd leerlingen zijn die geen fan zijn. Hoe ouder de leerlingen, hoe moeilijker. Als ze het al gewoon zijn van lagere jaren wel.

Je bent op een heel andere manier bezig met de leerstof.

Ik wil het vaker doen, met heel de klas.(2)

Nee (1)

Ik durf dat niet.

Niet ingevuld (1)

Vraag 9 Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over het onderzoek?

Ja (2)

Dankuwel voor deze leuke ervaring. Ik hoop dat we dit vaker kunnen doen samen. Uw lessen zijn echt leuk en vol positiviteit, iets wat niet alle leerkrachten kunnen.

Erg bedankt voor het theater en de leuke lessen! (1)

Nee (11)

Dankjewel voor de leuke lessen!

Alles was duidelijk.

Niet ingevuld (1)

5. Conclusie en discussie

5.1 Conclusie

5.1.1 Conclusie na de try-out

Bedoeling van de ontworpen Formule Forum Theater (FFT) is dat leerkrachten hiermee aan de slag kunnen om forum theater in te zetten als didactisch middel ten behoeve van duurzaamheidseducatie.

Na de try-out bleek de FFT echter nog enkele tekortkomingen te hebben.

Het was onder andere niet evident om de volwassen studenten op de scène te krijgen tijdens de inspringronde. Gêne speelde sommigen parten. Bovendien bleek de aula ook niet praktisch. De studenten die zich - na aanmoediging van de professor, de begeleider en de spelers – opofferden om

in te springen, dienden te verhuizen naar de stoelen op de rand van de aula, om 'snel' te kunnen inspringen.

De ingevulde exit tickets van de studenten, het testpubliek en de acteurs weerspiegelden deze bevindingen: verlegen leerlingen zullen we niet of moeilijk bereid krijgen om in te springen en velen adviseren om het forum theater te laten doorgaan in een kleinere, meer comfortabele ruimte. De FFT zou mogelijks ook te tijdrovend kunnen zijn. Een groot gemis, in de FFT zoals ze tot nu toe was: in geen enkele stap is er gesproken over referentiekaders en dat we deze in vraag moeten stellen, mogelijks dienen te veranderen. Terwijl deze bewustwording essentieel is om tot transformatief leren te komen. Vooraleer er overgegaan wordt naar actie, zou er eerst een diepgaand gesprek hierover, zelfs een discussie moeten plaatsvinden (Andersson, 2016). Choquerende situaties en prikkelende stellingen (zie Bijlage F) kunnen helpen om met de groep tot discussie te komen (Sullivan, Burns, & Paterson, 2008). Uiteindelijk moet er tevens geëvalueerd worden of ze de acties ook in het echte leven zouden ondernemen.

Aan het begin van de les worden op het bord de verschillende stappen van het FFT genoteerd. Zodat de leerlingen op elk moment weten waar ze zich bevinden in de formule. Elke stap wordt duidelijk uitgelegd, zodat het proces vlot kan verlopen, om tijdverlies te vermijden.

Aangepaste versie FFT na try-out.

Stap 1: Theorielessen: Reeds tijdens de theorielessen zullen er dramaoefeningen en toneelspelletjes met de leerlingen gedaan worden, zodat ze wennen aan samen toneelspelen. De begeleider drukt erop dat alles 'goed' is, dat er geen fouten gemaakt kunnen worden en dat er gelachen kan worden met situaties of hetgeen personages zeggen of doen, niet met de leerling zelf.

Stap 2: Kennismaking en opwarming met de acteurs: dezelfde dramaspelletjes zullen als opwarming gedaan worden tezamen met de acteurs, zodat ze op een actieve, ludieke manier kennismaken met elkaar. De acteurs mengen zich tussen de leerlingen en letten erop dat ze meer reageren op de leerlingen dan op elkaar.

Stap 3: Voorstelling door de acteurs: het scenario is aangepast: meer choquerende situaties, uitspraken en stellingen.

Stap 4: Discussieronde: de begeleider moet het gesprek zo sturen dat er tevens gediscussieerd wordt over elkaars referentiekader.

Stap 5: Inspringronde: iemand toont aan de leerlingen hoe ze kunnen inspringen. De stoelen worden zo geplaatst dat de leerlingen makkelijk kunnen inspringen. Telkens een leerling inspringt ontvangt deze luid applaus en wordt aangemoedigd.

Stap 6: Evaluatieronde: in een dieptegesprek wordt nagegaan of fictie ook realiteit kan worden.

5.1.2 Conclusie na de FFT in eigen klas

Na de toepassing in eigen klas en de analyse van de feedback van de leerlingen zou de FFT nog aangepast kunnen worden.

Aangepaste versie FFT na iteratie in eigen klas.

Scenario schrijven: aanpassing scenario: de inspringmomenten volgden elkaar soms te snel op.

Stap 4: Discussieronde: De begeleider vertelt over het bestaan van referentiekaders en dient hierover genoeg vragen te stellen aan de leerlingen. Best aan de hand van situaties in hun leefwereld. In de individuele vragenlijst is daar een vraag over gesteld en verschillende leerlingen hebben genoteerd dat ze de vraag niet begrepen of geven een niet relevant antwoord.

Er kunnen geen generaliserende conclusies getrokken worden omdat er maar dertien leerlingen deelnamen. Het is een praktijkgericht kwaliteitsonderzoek, met louter betekenis voor de klas.

Na analyse van deze resultaten, tezamen met de resultaten na de try-out, krijgen we antwoorden op de drie onderzoeksvragen:

ONDERZOEKSVRAAG 1 - Hoe kunnen leerkrachten forum theater inzetten als didactisch middel om tot transformatief leren te komen ten behoeve van duurzaamheidseducatie?

Met het oorspronkelijke ontwerp FFT (zie 3.2.1.1), de nodige voorbereidingen en de aangepaste versies van de verschillende stappen kunnen leerkrachten aan de slag gaan.

ONDERZOEKSVRAAG 2 – Hoe ervaren leerlingen forum theater als didactisch middel?

Uit hun antwoorden blijkt dat het merendeel er van genoten heeft, ook al durfden ze niet allemaal inspringen. Verlegenheid speelt velen parten. Ze vonden het een welkome afwisseling: leuk, interessant, activerend en motiverend. Ze ondervonden tevens leerwinst omdat de leerstof herhaald werd en verwerkt op een ander manier. Daardoor kunnen ze beter onthouden en daarna ook weer beter opletten. De kennismaking en interacties met de acteurs van hun leeftijd vonden ze ook tof. In de gesprekken geven de leerlingen reacties op elkaars vragen en meningen. Die interactie wordt ook positief bevonden. Zo leren ze elkaar op een andere manier kennen wat bijdraagt tot een betere klassfeer. En ze leren ook van elkaar.

ONDERZOEKSVRAAG 3 - Zullen leerlingen na het forum theater eerder geneigd zijn zich duurzamer te gedragen?

De meeste leerlingen schrijven dat het forum theater hen overtuigd heeft om hun gedrag te veranderen, meer nog dan louter de theorielessen. Ze kunnen zelfs concreet noteren waar ze op gaan letten. Sommigen geven in het evaluatiegesprek toe dat ze dat niet gaan doen als anderen dat ook niet doen. En er zijn ook leerlingen die zeggen en schrijven dat ze zich reeds zo duurzaam mogelijk gedragen. Frappant is dat de studenten educatieve master grotendeels geloven dat forum theater tot gedragsverandering kan leiden bij jongeren en dat er onder de jongeren zelf twijfel is, omdat ze daar volgens hen nog niet mee bezig zijn of lui zijn.

5.2 Discussie

De leerlingen zijn overtuigd van de ontworpen Formule Forum Theater. De meerderheid heeft genoten van deze 'anders dan anders' lessen en er ook leerwinst uitgehaald.

Kanttekening hierbij is dat gène een probleem blijft. Verschillende leerlingen durfden niet inspringen, ondanks de voorbereidende dramaoefeningen in de theorielessen en deze tezamen met de acteurs. Een ander heikel punt is tijd. De theorielessen werden doorspekt met dramaoefeningen, duurden daardoor iets langer en de discussieronde duurt lang omdat daarin ook de uitleg over referentiekaders gegeven wordt. De FFT, zoals ze nu is, duurt ongeveer vijftig minuten.

De hamvraag is of leerkrachten te vinden zijn voor deze FFT.

Een eerste obstakel is het theatergedeelte: zijn niet-dramaleerkrachten bereid om een scenario te schrijven, te repeteren met leerlingen, hen te regisseren, theorielessen te doorspekken met dramaoefeningen en een inspringronde te sturen? Waar gaan ze acteurs vinden? Dit kunnen beroeps acteurs zijn, amateurs van een toneelvereniging, leerlingen van de klas, van een parallelklas of leerlingen van de studierichting Woordkunst Drama op een kunstschool.

Stel dat ze iemand vinden die bereid is het toneelgedeelte op zich te nemen, bijvoorbeeld een toneelvereniging, dan is er nog het tijdrovende karakter van de hele FFT. De gesprekken bijvoorbeeld, kunnen niet weggelaten worden: pas na de bewustwording in de discussieronde is het zinvol om tot actie over te gaan. Leerkrachten dienen nauwlettend een jaarplan te volgen om alle leerplandoelstellingen tijdig te bereiken. Zijn leerkrachten bereid extra lestijden te besteden om tot transformatief leren te kunnen komen? En hoe zal de directie hier tegenover staan?

In een vervolgonderzoek zouden leerkrachten en directieleden uitgenodigd kunnen worden om een forum theater bij te wonen, waarna deze vragen voorgelegd worden.

Drama en tijd... zouden dat argumenten kunnen zijn om niet te kiezen voor forum theater?

“Tijd is relatief” stelde Einstein.

Het is immers hoog tijd dat er tijd gestoken wordt in het redden van de planeet... of we zitten met een echt drama.

De planeet vraagt om gedragsverandering en dat begint thuis met de paplepel maar ook op de schoolbanken met transformatief leren, waarbij forum theater een geschikt didactisch middel blijkt (Taylor, 2009).

“Forum theatre teaches people how to change the world.” stelt Boal.

Het moet echter haalbaar zijn voor leerkrachten en passen in de schoolagenda en daar knelt het schoentje.

Uit de bevraging blijkt dat de meeste leerlingen erin geloven dat niet-dramaleerkrachten ook zo'n FFT kunnen organiseren en sturen. Ze leggen de lat niet hoog: het zijn eenvoudige oefeningetjes en vaak zijn leerkrachten creatieve geesten. Klasoverschrijdend werken zou een oplossing kunnen zijn: één leerkracht bereidt zijn klas voor op het forum theater en de andere leerkracht ontwerpt met zijn klas een toneeltje, vervolgens doorlopen ze samen de FFT. Voor de leerlingen is het geen belet. Als ze mogen kiezen zijn het leerlingen uit een andere klas die ze als publiek wensen.

Misschien kan er nog op een andere manier tijdwinst gecreëerd worden?

Wat als leerkrachten, die zich geroepen voelen, dramaoefeningen integreren, in allerlei vakken, doorheen alle jaren? Dan zijn de leerlingen reeds vertrouwd met dramaspelletjes, is er dus tijdwinst en de kans op gêne vermindert aanzienlijk.

De leerlingen zijn reeds fan van dramaoefeningen in de theorielessen en forum theater. Misschien kunnen de leerkrachten overtuigd worden door pedagogisch-didactische principes te linken aan de antwoorden van de leerlingen?

“Da's leerstof verwerken op een leuke, actieve, creatieve manier.”

Als leerlingen leerstof op een actieve manier verwerken, zullen ze deze beter onthouden dan op een passieve manier (Mayer, 2002).

“Daardoor is de klas meer hecht met elkaar. Je leert elkaar beter kennen op een andere manier.”

“Je onthoudt dingen beter als je ook een beetje fun hebt.”

Een positief klasklimaat en samen leren zijn betrokkenheidsverhogende factoren, die een positief effect hebben op leerwinst (Laervers, F., 2019).

“Er werd meer herhaald en dat helpt om te onthouden.”

Op een actieve wijze wordt de voorkennis van de leerlingen herhaald, dit wordt het herhalingsprincipe genoemd (Fastré, Tulleneers, & Vlayen, 2017).

“De afwisseling was fijn.”

Omwille van verschillende leerstijlen van leerlingen is het aangeraden om af te wisselen in didactische werkvormen (Standaert, Troch, Peeters, & Stroobants, 2012; Zimmerman, 2002).

“De leerkracht overdreef bij het uitbeelden van sommige woorden waardoor het goed bleef hangen.”

Hier is sprake van het aanschouwelijkheidsprincipe: leerlingen slaan makkelijker leerstof op via woorden en beelden. Verbaal leren komt meestal voor in een les. Om krachtigere leeromgevingen te creëren moet er ingezet worden op aanschouwelijkheid (Fastré, Tulleneers, & Vlayen, 2017).

“Het maakt de les minder langdradig en maakt je dag beter.”

“Het maakt de les interessanter, aangener en daarna kan je ook weer beter opletten.”

De 'one-size-fits-all'-aanpak kan demotiverend en frustrerend werken. Leren dat aangepast, gevarieerd en flexibel is, verloopt meestal vlotter (Struyven, Gheysens, Coubergs, De Doncker, & De Neve, 2019).

“Zo moeten ze de leerstof ook eens vanuit een andere hoek bekijken.”

Door te variëren in oefenmethodes krijgen leerlingen de kans om leerstof op verschillende manieren te verwerken (Surma, et al., 2019).

“Zo heb ik best veel moeilijke woorden kunnen onthouden.”

“Er werden veel verschillende meningen gegeven.”

Taalgericht vakonderwijs is contextrijk onderwijs, vol interactie en taalsteun (Fastré, Tulleneers, & Vlayen, 2017).

Een ander tijdrovend aspect is het uitleggen van het bestaan van normen, waarden en referentiekaders tijdens de discussieronde. Stel dat dit eerder ter sprake komt, bijvoorbeeld reeds in de theorielessen over 'Mens en milieu', of nog eerder, als er zich een klassituatie voordoet waar dit van toepassing is. Bijvoorbeeld afval laten rondslingeren in de klas in de plaats van in de prullenbak. Dat is het moment om het te hebben over waarden en normen! We kunnen een klasvisie vormen rond duurzaamheid, een schoolvisie, een schoolcultuur waar waarden en normen bespreekbaar zijn, in vraag gesteld en zelfs aangepast worden.

Op die manier laten we de bewustwording van noodzakelijke gedragsverandering niet alleen afhangen van de lessen over 'Mens en milieu' maar wordt de verantwoordelijkheid gedragen over de hele schoolcarrière, gespreid in de tijd.

En wie weet wordt hierdoor zelfs een MEAV (Maatschappelijke, economische en artistieke vorming) doelstelling bereikt:

LPD M4: "De leerlingen hanteren vaardigheden om respectvol en gastvrij om te gaan met individuen en groepen in een diverse samenleving met aandacht voor

- belang van integriteit;
- waarden, normen, morele regels en gemeenschappelijke afspraken;
- conflictsituaties."

"No time to waste"... Greenpeace, 1989!

6 Referentielijst

- Aboytes, J., Barth, M., (2020), Transformative learning in the field of sustainability: a systematic literature review (1999-2019)
- Andersson, P., (2016), *The Responsible Business Person*, Studies of Business Education for Sustainability, Södertörn, University, Elanders, Stockholm
- Mezirow, Jack et al., (2000). *Learning as Transformation. Critical Perspectives on a Theory in Progress*. San Francisco: Jossey-Bass, 3-33
- Mezirow, J., (2003), "Transformative learning as discourse", *Journal of Transformative Education*, Vol. 1 No. 1, pp. 58-63
- Sullivan J., Burns M., Paterson D., (2008), *Theatre of the oppressed*, chapter 21, *Interactive and Improvisational Drama: Varieties of Applied Theatre and Performance*
- Taylor, D., TDR (1988) , Winter, 2009, Vol. 53, No. 4 (Winter, 2009), pp. 10-11, The MIT Press
- Taylor & Francis, (2009). *Development in Practice* (p. 442), Vol. 19, No. 4/5, Oxfam GB

Andere Bronnen

Bond zonder Naam vzw, Haarlem.

Leerplan SO Natuurwetenschappen, tweede graad KSO BAV, VVKSO – Brussel D/2015/7841/013, p.38

GO! <https://g-o.be>

<https://leeromgeving.katholiekonderwijs.vlaanderen/slides/maatschappelijke-economische-en-artistieke-vorming-b-ii-meav-da-125>

www.academia.edu

Literatuur gezien tijdens de colleges Leren & ontwikkeling en Vakdidactiek economie

Fastré, L., Tulleneers, V., & Vlayen, K. (2017). *Vakdidactiek voor leraren economie. Een praktijkgerichte benadering*. Uitgeverij Lannoo.

Laevers, F. (2019). *Daarom welbevinden en betrokkenheid! Een kosteneffectieve strategie voor kwaliteitszorg in opvang en onderwijs*. Leuven: CEGO Onderzoek & Ontwikkeling

Mayer, R. E. (2002). Rote versus meaningful learning. *Theory into practice*, 227-232.

Standaert, R., Troch, F., Peeters, I., & Stroobants, I. (2012). Didactische werkvormen bepalen. In *Leren en onderwijzen: inleiding tot de algemene didactiek*. Leuven: Uitgeverij Acco.

Struyven, K., Gheyssens, E., Coubergs, C., De Doncker, H., & De Neve, D. (2019). *Binnenklasdifferentiatie in de praktijk. Ieders leer-kracht realiseren*. Leuven/Gent: Uitgeverij Acco.

Surma, T., Vanhoyweghen, K., Sluijsman, D., Camp, G., Muijs, D., & Kirschner, P. (2019). *Wijze lessen, 12 bouwstenen voor effectieve didactiek*. Meppel: Ten Brink Uitgevers.

7. Bijlages

BIJLAGE A – EXIT TICKET

naam:
datum:

Exit ticket

FORUMTHEATER – Vragen: Is Forumtheater een effectief didactisch middel om tot transformatief leren te komen? Verklaar!

OPWARMING
Nuttig? Te kort/lang? Verklaar! Tops? Tips? Andere?

TONEELTJE
Duidelijk? Te kort/lang? Verklaar! Tops? Tips? Andere?

INSPRINGRONDE
Duidelijk? Te kort/lang? Verklaar! Tops? Tips? Andere?

naam:
datum:

Exit ticket

FORUMTHEATER - Antwoorden

OPWARMING

TONEELTJE

INSPRINGRONDE

REPETITIES

- We hebben 2 keer 3uurtjes gerepeteerd. Vind je dat voldoende?

O JA, want.....

O NEE: hoeveel uur zou je dan willen repeteren?

- Wanneer zou jij het liefst willen repeteren?

O in het weekend: welke dag, welke uren?

O door de week: welke dag, welke uren?

- Vind je het nodig om op de plaats zelf ook te kunnen repeteren?

O JA, want .....

O NEE, want.....

- Heb je genoeg tijd gehad om je tekst vanbuiten te leren?

O JA, want .....

O NEE, want.....

- Heb je nog opmerkingen of tips betreffende de repetities?

DE VOORSTELLING

- Vind je dat we goed voorbereid waren?
  - Ja, omdat....
  - Nee, omdat....
- Wat vond je ervan om op de universiteit op te treden?
- Voor FORUMTHEATER zullen we optreden op LOCATIE , dat wil zeggen niet altijd op een podium, soms in een zaal, aula, klas, gang, ... Wat vind je daarvan?
- Wat vind je van de FORMULE? Opwarming van het publiek / optreden door jullie / publiek overlegt / 2de optreden met inspringen van het publiek / korte bespreking
- Zou je iets willen veranderen aan de FORMULE zoals ze nu is?
- Als het publiek de scene, het verhaal verandert, moeten jullie daarop inspelen. Hoe heb je dat ervaren?
- Door FORUMTHEATER te spelen zet je mensen aan tot nadenken, zelfs tot verandering van hun gedrag. Wat vind je daarvan?
- Heb je als acteur evenveel / minder / meer voldoening als bij een 'gewoon' theaterstuk met voorstelling?

- Heb je nog tips of opmerkingen? Alle FEEDBACK is welkom!

EXIT TICKET: dit hebben de leerkrachten in spe ingevuld, na ons optreden. Ik zou jullie dezelfde vragen willen stellen.

- FORUMTHEATER: denk je dat leerlingen door deel te nemen aan dit FORUMTHEATER hun gedrag (als ze een feestje organiseren) zullen veranderen, rekening houdend met het milieu? Verklaar waarom wel of niet.

- OPWARMING: vind je de opwarming NUTTIG / TE LANG / TE KORT / VERKLAAR / TIPS / TOPS / ANDERE?

- TONEELTJE: vind je het toneeltje TE LANG / TE KORT / VERKLAAR / TIPS / TOPS / ANDERE?

- INSPRINGRONDE: is het DUIDELIJK genoeg voor de leerlingen/het publiek wat de bedoeling is? TE LANG / TE KORT / VERKLAAR / TIPS / TOPS / ANDERE?

DANKJEWEL VOOR JE TIJD EN MOEITE OM DEZE EVALUATIE IN TE VULLEN 😊 xxx

Individuele VRAGENLIJST Leerlingen– 4BAV bc

EVALUATIE – FORUM THEATER 'The day after' – NAWE Thema 9 Mens & Milieu

Annick Thijs

Lieve leerling,

Ik ben je ontzettend dankbaar voor jouw deelname aan het onderzoek over Forum theater in de klas in het kader van mijn masterproef.

Om de 'formule' die ik bedacht heb te verbeteren, zou ik graag jouw mening hebben hoe je dit onderzoek ervaren hebt. Alleen jij kan weten hoe het was 😊

Het is een hele lijst, maar wel ontzettend nuttig voor het onderzoek. Er is geen goed of fout antwoord, het is jouw mening die telt! Neem je tijd... en wees eerlijk.

Ik heb jouw feedback nodig!

Het onderwijs kan er beter van worden!

Daarvoor doe ik het 😊 ----- ZOOOOO BEDANKT!

NAAM LEERLING: ..... Je bent een TOPPER!

Annick

Thema 9 Mens & milieu: THEORIE-lessen

- Vind je het belangrijk/nuttig dat jullie eerst de THEORIE-lessen kregen over Thema 9 Mens & Milieu alvorens we het Forum theater deden?

JA, want.....

NEE, want...

- Had je tijdens de THEORIE-lessen al het gevoel dat je je gedrag zou moeten/willen aanpassen, rekening houdend met milieu en duurzaamheid?

JA, want

NEE, want

- Waren er in de theorielessen dingen waardoor je dacht 'Oei, dat doe ik niet (goed), dat moet ik veranderen in mijn gedrag.'?

JA, want .....

Indien JA, kan je dan ook zeggen wat je zou veranderen in je gedrag?.....

NEE, want.....

- Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over het eerste gedeelte: 'Thema 9 Mens & milieu: THEORIE-lessen'?

JA, ...

NEE, ...

-

II DRAMAOEFENINGEN tijdens de theorielessen: soms deden we aan het begin of op het einde van de theorieles een dramaoefening of toneelspelletje.

- Hoe vond je die dramaoefeningen tijdens de theorielessen?.....

- Vond je het NUTTIG dat we af en toe zo een dramaoefening of spelletje deden?

O JA, want.....

O NEE, want.....

- De bedoeling van die dramaoefeningen/toneelspelletjes was om al een beetje te WENNEN aan toneelspelen met elkaar en jullie erop VOOR TE BEREIDEN om te DURVEN inspringen tijdens het inspringtoneel. Is dat doel volgens jou gelukt?

O JA, want...

O NEE, want....

- Hebben die dramaoefeningetjes geholpen om de moeilijke, nieuwe woorden van dit thema beter te onthouden?

O JA, want....

O NEE, want....

- Hadden deze toneelspelletjes/oefeningen nog andere positieve effecten/nut op de theorieles of op jou?

O JA, welke.....

O NEE, hoezo....

- Denk jij dat af en toe een dramaoefening voor/tijdens of op het einde van een theorieles deze les kan verbeteren?

O JA, want....

O NEE, want....

- Hadden deze toneelspelletjes/oefeningen negatieve effecten op de theorieles of op jou?

O JA, welke.....

O NEE, hoezo....

- Zou jij leerkrachten aanraden om af en toe eens zo'n dramaoefeningetje te doen in een theorieles?

O JA, want...

O NEE, want....

- Denk je dat 'gewone' leerkrachten, die geen toneelleerkracht zijn, deze toneeloefeningetjes ook kunnen uitvoeren in hun klas?

JA, want...

NEE, want....

- Heb je een idee in welke lessen/vakken deze dramasjes zouden passen?

JA, welke.....

NEE, hoezo....

- Vind je die dramaoefeningen tijdens de theorielessen een goed idee of vind je dat ik ze beter weglaat?

- Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over het tweede gedeelte: 'II. DRAMAOEFENINGEN tijdens de theorielessen'?

JA, ...

NEE, ...

-

III De DRAMAOEFENINGEN met de acteurs als OPWARMING voor de voorstelling: voor we aan de voorstelling begonnen hebben we samen met de acteurs twee toneelspelletjes gedaan.

- De bedoeling hiervan was om een beetje 'OP TE WARMEN', wat 'LOSSER' te worden om in de TONEELSFEER te komen, na een hele dag 'gewone' lessen. Is dat doel volgens jou gelukt?

O JA, want...

O NEE, want....

- De bedoeling was ook om jullie te laten KENNIS MAKEN en WENNEN AAN DE ACTEURS. Hopende dat jullie dan MAKKELIJKER ZOULDEN DURVEN INSPRINGEN en samen spelen met de acteurs. Is dat doel volgens jou gelukt?

O JA, want....

O NEE, want....

- De bedoeling was ook om terug een beetje in Thema 9 Mens & Milieu te komen. De theorie over milieu terug op te frissen. Is dat doel volgens jou gelukt?

O JA, want....

O NEE, want....

- Waren er nog andere positieve effecten van deze dramaspelletjes met de acteurs als opwarming?

- Waren er negatieve aspecten aan deze dramaspelletjes met de acteurs als opwarming?

- Vind je die dramaspelletjes samen met de acteurs een goed idee of laat ik ze beter weg?

.....

- Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over het derde gedeelte: ' III. De DRAMAOEFENINGEN met de acteurs als OPWARMING voor de voorstelling'?

JA, ...

NEE, ...

-

IV DE VOORSTELLING + notities nemen

- Vind je dat de acteurs goed voorbereid waren? (tekstkennis, acteren, acties, reageren op het inspringen, enz.)

JA, want..

NEE, want..

- Vind je het fijn dat de acteurs jongeren waren? Of had je liever volwassen acteurs?
Leg uit waarom.

- Kon je alles en iedereen verstaan?

JA

NEE, want...

- Was het verhaal duidelijk?

JA, want...

NEE, wat was niet duidelijk?...

- Vind je het verhaal/toneeltje gepast voor het Thema Mens & Milieu?

JA, want..

NEE, want..

- Vind je dat het verhaal/toneeltje voldoende aanleunde bij de leefwereld van jongeren?

JA, want..

NEE, want..

• Duurde het toneeltje:

TE KORT, omdat...

TE LANG, omdat...

NET LANG GENOEG, omdat...

• Wat vind je ervan dat dit toneeltje in de KLAS doorging?

GOED, want..

NIET GOED, want..

• Had je liever dat het ergens anders doorging?

JA, waar dan? .....

NEE, hoezo?....

• Denk je dat dit toneeltje ook gespeeld kan worden door niet-acteurs?

JA, want..

NEE, want..

- Zou het een goed idee zijn om dit toneeltje te laten spelen door een klas en tonen aan een andere klas? Bijvoorbeeld jullie klas speelt het toneeltje voor een andere klas die ook Thema 9 Mens en milieu hebben gehad?

JA, want..

NEE, want..

- Tijdens het toneeltje kon je NOTA'S NEMEN, wat je allemaal niet milieu-vriendelijk vond. Vond je het nuttig om dit te doen, als geheugensteuntje om later te gebruiken bij het inspringen/veranderen?

JA, want..

NEE, want..

- Vind je dat er genoeg dingen gebeurden in het toneeltje die niet ok waren, die je kon veranderen? Of moet ik er nog meer verzinnen?

JA, want..

NEE, want..

- Toen je het toneeltje zag, kreeg je toen al het gevoel 'Oh nee, dat kan niet, dat zou ik nooit doen of dat zou ik anders doen.'?

JA, want..

NEE, want..

- Vind je het toneeltje SHOQUEREND genoeg? Schud het je wakker of mag het nog erger? Het is de bedoeling dat jongeren ervan schrikken en inzien dat ze hun gedrag moeten veranderen.

JA, want..

NEE, want..

- Heb je zelf niet milieu-vriendelijke ideeën om in het verhaaltje te steken of om het nog shoquerender te maken?

JA, welke:.....

NEE, want..

- Vind je dat er dingen gebeuren in het toneeltje die volgens jou niet kunnen in klasverband? Of vind je dat dat moet kunnen, omdat het een toneeltje is? Bijvoorbeeld: roken, sterke drank, kussen, flirten, enz.

JA, wat kan niet volgens jou, en waarom:.....

NEE, want..

- Wat vind je van het decor?

- Wat vind je van de muziek?

• Wat vind je van de belichting?

• Wat vind je van de kledij van de acteurs?

• Was het leuk geweest als er nog ander publiek bij was geweest?

O ouders van de spelers

O ouders van de leerlingen

O andere leerkrachten

O directie

O andere leerlingen (van een andere klas)

O geïnteresseerden die jij niet kent

O andere? .....

O JA, want..

O NEE, want..

• Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over het vierde gedeelte: 'IV. De voorstelling'?

O JA, ...

O NEE, ...

-

V HET GESPREK NA DE VOORSTELLING

- Vind je het nuttig om na de voorstelling even samen te praten over wat we allemaal gezien en opgeschreven hadden?
  - JA, want...
  - NEE, want...
- Het DOEL van dit gesprek was om te ontdekken dat er VERSCHILLENDE MENINGEN zijn afhankelijk van de WAARDEN, NORMEN die we hebben. Werd dat voor jou duidelijk in dit gesprek?
  - JA, want...
  - NEE, want...
- Vanwaar denk jij dat je je waarden, normen hebt gekregen? (meerdere mogelijkheden)
  - mezelf
  - ervaringen
  - ouders/opvoeding
  - vrienden
  - familie
  - cultuur
  - literatuur
  - social media
  - geloof

- films
- nieuws
- andere, welke: .....

• Vind je het interessant/nuttig om de mening van anderen te horen?

JA, want...

NEE, want...

• Het doel van dit gesprek was ook om af te spreken wie wat wanneer zou willen gaan veranderen in het toneeltje. Heeft het gesprek jou daarmee geholpen om te beslissen 'Dat ga ik dadelijk veranderen.'?

JA, want...

NEE, want...

• Hielp het gesprek ook om in te zien wanneer je dan ongeveer zou moeten KLAPPEN en INSPRINGEN?

JA, want...

NEE, want...

• Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over het vijfde gedeelte: 'V. Gesprek na de voorstelling'?

JA, ...

NEE, ...

-

VI DE INSPRINGRONDE

• Was het duidelijk voor jou wat de BEDOELING is van de inspringronde?

JA, want...

NEE, want...

• Ben je zelf ingesprongen?

JA, want...

NEE, waarom niet.....

• Hoe was dat voor jou om (niet) in te springen in het toneeltje? Hoe heb je dat ervaren?

• Er zijn verschillende mogelijkheden om het toneeltje te veranderen. Welke zou jij kiezen? (meerdere X mogelijk)

inspringen en zelf heel het toneeltje verder meespelen

inspringen en na de handeling of de tekst te veranderen terug gaan zitten bij het publiek

- hardop zeggen welke acteur wat moet veranderen en zelf blijven zitten
- het scenario herschrijven, als taak bijvoorbeeld
- andere:....

Waarom kies je hiervoor?

- **Denk je dat het effect hetzelfde is als het publiek het gewoon zegt wat de acteurs moeten doen of als het publiek ook echt meespeelt?**

- JA, hetzelfde effect, want...
- NEE, niet hetzelfde effect, want.....

- **Vind je dat de acteurs de veranderingen goed aanpakten en doorspeelden?**

- JA, want...
- NEE, want...

- **Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over het zesde gedeelte: 'VI. De Inspringronde'?**

- JA, ...
- NEE, ...

VII DE EVALUATIE / AFSLUITGESPREK

GEDRAG

- Na de inspringronde hebben we gezellig samen geëvalueerd en nagegaan of we in het ECHTE LEVEN ook dingen zouden veranderen rekening houdend met het milieu. Wat vind je van dit gesprek, dit afsluitmoment?

- Vind je dat het goed gelukt was: dat het toneeltje daadwerkelijk milieuvriendelijker geworden was?

JA, want...

NEE, want...

- Denk je dat er nog kansen zijn blijven liggen? Dat het nog verbeterd had kunnen worden?

JA, want...

NEE, want...

- Hoe zou het komen dat niet alles volledig milieuvriendelijk is gemaakt?

- Jullie hebben nu bewezen dat jullie HIER EN NU ZELF situaties kunnen veranderen! Denk je dat je dat nu in het DAGELIJKS LEVEN ook zal doen?

JA, want...

NEE, want...

- Als jij en je vrienden een feestje gaan organiseren, ga je dan terug denken aan het toneeltje en je gedrag aanpassen, rekening houdend met het milieu?

JA, wat zou je dan veranderen?

NEE, want...

- De wereld verandert snel. Bij beslissingen wordt er vaak geen of weinig rekening gehouden met de gevolgen voor onze planeet. Onze aarde lijdt daaronder en het is het hoog tijd dat mensen/bedrijven/landen... hun waarden en normen gaan veranderen. Heb jij het gevoel dat je jouw waarden, normen moet veranderen?

JA, want...

NEE, want...

- Zou jij je WAARDEN EN NORMEN die als het ware een referentiekader vormen van waaruit jij je mening vormt en beslissingen neemt ook VERANDEREN ALS DEZE NIET OVEREENKOMEN met het referentiekader van je ouders, van je vrienden, enz.?

JA, want...

NEE, want...

- Heeft dit toneeltje jou kunnen overtuigen dat JIJ IETS KAN BETEKENEN voor de planeet door in jouw beslissingen rekening te gaan houden met het milieu?

JA, want...

NEE, want

- Kan je concreet dingen opnoemen die je in het vervolg in het echte leven anders gaat aanpakken, milieuvriendelijker?

JA, wat: ...

NEE, want

HET ONDERZOEK

- Wat vind je van de FORMULE zoals ze nu is: Theorielessen met dramaoefeningen in / Opwarming van het publiek & acteurs samen / optreden door de acteurs + nota's nemen / gesprek met publiek / 2de optreden met inspringen van het publiek / korte nabespreking?

- Hoe heb jij deze manier van les krijgen ervaren? Hoe voelde je je daarbij?

- Heb je het gevoel dat deze FORMULE je helpt met de leerstof, die te begrijpen en te onthouden?

JA, want...

NEE, want

• Zou je iets willen veranderen/verbeteren aan de FORMULE zoals ze nu is?

• Denk je dat leerlingen tot gedragsverandering kunnen komen door enkel THEORIELESSEN te krijgen over Mens & Milieu?

JA, want...

NEE, want

• Denk je dat door het FORUM THEATER te doen de kans groter is dat leerlingen hun gedrag gaan veranderen?

JA, want...

NEE, want

• Door FORUM THEATER te spelen en in te zetten in het onderwijs, wil ik leerlingen aanzetten tot nadenken, zelfs tot verandering van hun gedrag of gewoonten. Denk je dat dat kan lukken?

JA, want...

NEE, want

- Ik zou ook graag dramaspelletjes en oefeningen willen inlassen in theorielessen, omdat ik overtuigd ben van hun positief effect, zowel op het begrijpen en onthouden van de leerstof als het welbevinden/zich goed voelen van de leerlingen. Denk je dat dat zal lukken?

JA, want...

NEE, want

- Wil je graag nog iets kwijt (tips, opmerkingen) over het zevende gedeelte: 'VII. Evaluatie/Afsluitgesprek'?

JA, ...

NEE, ...

DANKJEWEL VOOR JE TIJD EN MOEITE OM DEZE EVALUATIE IN TE VULLEN 😊

BIJLAGE D – DRAMAOEFENINGEN EN SPELLETJES – CREATIEF PRODUCT

Voor niet-dramaleerkrachten is het wellicht niet evident om dramaoefeningen en spelletjes te bedenken. Vandaar als creatief product deze opgave van een reeks dramaoefeningen en spelletjes die ze kunnen toepassen in theorielessen over duurzaamheid, mens en milieu.

Dezelfde dramaoefeningen kunnen ook gebruikt worden als opwarming, tezamen met de acteurs.

BIJLAGE E – SYNTHESE EXIT TICKETS

FEEDBACK 17 EXIT TICKETS FORUM THEATER

ingevuld door studenten educatieve master en testpubliek

Na try-out

1. Is forum theater een effectief didactisch middel om tot transformatief leren te komen?

Verklaar.

Ja: ///// + ///// + /////

Leerlingen gaan dit onthouden.

Vooral de leerlingen die actief deelnemen zullen dit onthouden.

Zorgt ervoor dat de jongeren hun gedrag gaan aanpassen.

Maar niet in alle klassen.

Indien het goed uitgevoerd wordt, met voldoende 'opwarming' van de leerlingen, denk ik dat het zeker zou werken!

Nee: //

Leerlingen zijn hier te verlegen voor.

2. Is de opwarming nuttig? Verklaar.

Ja: ///// + ///// + /////

Om leerlingen enthousiast te maken.///

Nuttig voor verlegen leerlingen.

Herhaling duurzame termen.

Om in de stemming te komen voor bij het toneeltje.

Gêne blijft een probleem.

Nuttig om los te komen. //

Maakt je wakker, zodat je 'mee' bent.

Positief om uit je comfortzone te komen.

Misschien wat meer sturen, aan de hand van kaartjes, bijvoorbeeld.

Nee: //

Manier om leerlingen los te krijgen, maar had op mij geen effect.

Ik ben er niet echt losser van geworden.

Tips/tops?

Misschien te lang om toe te passen in een les.

Voor verlegen leerlingen te intimiderend, kan mee gelachen worden.

Oefeningen aanpassen aan publiek, bijv. BSO leerlingen.

Mondmasker en zaal niet ideaal.

Volwassener houden.

Mag langer duren, maar dat is uiteraard niet altijd mogelijk.

3. Is het toneeltje duidelijk?

Ja: ///// + ///// + /////+//

En heel leuk.

Nee:

Misschien ook interessant om buiten forum theater ook (langere) educatieve voorstellingen te doen.

Is het toneeltje te lang?

Ja:/

Nee: ///// + /////+/////+/

Tips/tops?

Eerder herkenbaar voor 3de dan 2de graad.

Grappig gemaakt.

In het belachelijke trekken, doet onthouden.

Heel veel voorbeelden in verwerkt.

Fuif mag korter.

Weerspiegelt de leefwereld van de leerlingen.///

Duidelijk wat slecht is voor het milieu.

Inspirerend: je krijgt direct ideeën om het toneelstuk duurzaam te maken.

Duidelijke voorbeelden.

Voldoende informatie om te kunnen inspringen.

Eerder te kort, maar ik begrijp dat er rekening gehouden moet worden met een lesuur.

4. Is de bedoeling van de inspringronde duidelijk?

Ja: ///// +///// + /////+//

Nee: /

Tips/tops?

Een paar toneelspelers inzetten om het inspringtoneel voor te doen.

Echte acteurs laten inspringen met script van de leerlingen.

Misschien meer inbreng als het publiek niet fysiek het toneel moet betreden.

Beter in een lokaal dan een aula/grote zaal.

In klasomgeving minder angst om erin te komen, met andere leerlingen ipv onbekende acteurs.

In klasverband gaat de interactie makkelijker worden.

In kleine, hechte klasgroep makkelijker.

Toneel verspreiden over de leerlingen.

Zaal anders indelen, in cirkel bijvoorbeeld.

3 mensen achter de hand hebben die sowieso willen meedoen.

Buiten comfortzone van het publiek. ///

Moeilijk om mensen te motiveren omdat ze angst moeten overwinnen om in te springen. ///

Leuk dat de leerlingen hun meningen erin verwerkt worden en zichtbaar worden.

Veel tijdverlies in een les. Beter enkel de oplossingen bespreken.

Goede, duurzame oplossingen.

Leerrijk.

Tijdsintensief.

Duurt te lang.

Veel schroom.

Actief nadenken over oplossingen.

Knap dat de acteurs telkens terug konden herbeginnen.

Sommige inspringmomenten volgen kort op elkaar, voor de rest is het prima.

Misschien modeloplossingen voorzien waarmee leerlingen kunnen inspringen. Dan krijgen degenen die niet meteen iets weten ook de kans om mee te doen.

BIJLAGE F – VRAGENLIJST DISCUSSIERONDE

Theater Sprankel & 4BAVbv presenteren

FORUM THEATER 'The day after'

Vragenlijst FOCUSGROEP – dieptegesprek: polsen naar referentiekaders, waarden, normen, opvoeding, standpunten, nood aan veranderen van de standpunten, enz...

VRAGEN

- Jullie hebben dingen genoteerd die volgens jullie niet milieuvriendelijk zijn, wie wil er eens 1 ding vermelden?
- Wat vind jij daar niet ok aan?
- Wat is de visie van het personage in het toneelstuk?
- Begrijpen jullie haar/zijn visie ook?
- Wie heeft er zelf ook al zo gedacht?
- Hoe komt het dat we zo redeneren?
- Van wie/wat hebben we die waarden/normen doorgekregen?
- Kunnen we zo blijven denken, vanuit onszelf?
- Wat vind je van de mening van... ?
- Zou je je eigen mening kunnen veranderen?

Proberen zoveel mogelijk in aan het woord te laten. Stel dat het gesprek stil valt, dan verder gaan ahv de UITSPRAKEN EN/OF STELLINGEN in het toneelstuk:

- Hanneke: dikke BMW & Marie: ge woont hier 2 straten verder
- Hanneke & Marie: 2 zakken chips: Hanneke: **Beter teveel dan te weinig!**
- Hanneke & Marie: aardbeien veel te duur – Hanneke: Ik had daar zin in
- Marie: hier een vuilniszak, alles daarin!
- Lisa: een uur in de douche staan
- Ben: vrouwenwerk: **dat is altijd zo geweest en zal altijd zo blijven**
- Lisa: deo ipv poetsen
- Overschot: Hanneke: mesthoop – Marie: weggooien zonder te controleren, in 1 zak
- Marie: fles BANG BANG **dat maakt alles kapot**
- Hanneke: **wie iets bewaart die heeft iets** – Marie: wegwerpmaatschappij

Oude STELLINGEN – nieuwe?

Beter teveel dan te weinig – going zero wast / less is more – use what you have / reduce reuse recycle

Consumeren – consuminderen

Future is green / A green planet is a clean planet / Save the planet / No to plastic

Earth Day everyday / everyday is earth day / Solution less pollution / No planet B / Think green

Keep the sea plastic free / Choose to reuse / All you need is less / Earth wise / Paperless

Keep the earth cool / Choose organic / Eco friendly / Purpose over profit / Green vibes / No space for waste

De volgende ronde is een INSPRINGRONDE: daar gaan we daadwerkelijk tot ACTIE komen: verander of verbeter de wereld: begin met jezelf: hier en nu!

8. Dankwoord

Begeesterd door de meester: prof. dr. Tom Kuppens!

Zijn college over 'Duurzaamheidseducatie' heb ik ervaren als een heuse wake-up call. Hij overtuigde ons dat wij, leerkrachten onze bijdrage kunnen en moeten leveren om te redden wat er nog te redden valt op onze planeet, mits doeltreffende duurzaamheidseducatie en hoe we dat concreet kunnen aanpakken in onze lessen economie. De laatste dia van de powerpoint triggerde mij enorm: een filmpje over forum theater. Als dat eens kon: twee van mijn passies, theater en lesgeven, linken aan elkaar. Tom deelde mijn enthousiasme en ik kreeg de kans om samen met de jongeren van Theater Sprankel forum theater uit te testen bij de eerstejaars studenten educatieve master aan UHasselt. Uiteraard tijdens het college waardoor het allemaal begon. Deze keer echter geen filmpje over forum theater op het einde, maar live forum theater in de aula! Onder het (goed)keurend oog van Tom speelde zich een try-out af met zijn gouden raad om achteraf een exit ticket te laten invullen... het begin van een onderzoek in eigen klas, met deze masterproef als resultaat.

Assistente Lise Janssens behoedde mij voor een 'koude start'. Ze bezorgde me schatten van literatuur en hielp me op gang. Tezamen met dr. assistent Wendy Schouteden, voor mij de verpersoonlijking van de omslachtige codex 'Hoe schrijf ik een masterproef?'. Een welkome houvast en geen overbodige luxe, gezien de time-lapse van negenentwintig jaar met mijn vorige masterproef.

Van de campus naar eigen klas werd ik geloodst door prof. dr. Katrien Struyven. Geen sinecure om zulk onderzoek te realiseren in de praktijk van een eigen klas. Wat een verademing om bij haar terecht te kunnen. Haar ervaring en expertise waren enorm geruststellend en motiverend.

Wat een geluk dat de jongeren van Theater Sprankel mee sprongen op de 'forum theaterkar' en dat de directeur en mijn leerlingen zo'n onderzoek in eigen klas wel zagen zitten.

Dit onderzoek in eigen klas en het schrijven van deze masterproef gebeurde tussen de 'soep en de patatten', de 'wasjes en plasjes' en de 'lesvoorbereidingen, toetsen en examens'. Drie agenda's hield ik erop na. Dat dit gelukt is, is mede de verdienste van Jan, 'mijne man', onze kinderen Rik en Hannah, mijn bestie's Sonja en Anastasia, medestudenten, collega's, vrienden en familie.

Dankjewel lieve mensen, voor jullie hulp, steun, geduld en geloof in mij en deze masterproef!